

ΕΜΜ. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΙ

Ο

ΚΟΡΑΗΣ ΚΑΙ Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

«Ὅστις συνεθίζει νὰ καταφρονῆ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς,
γρήγορα θέλει καταφρονήσει καὶ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς».

Κοραῆς

(Προοδρ. Ἑλλ. Βιβλ. σ. οδ').

(ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΝΗΓΓΡΙΚΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ. ΚΟΝΤΟΥ)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1909

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

της εναντι

Ε. Παυλίδη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ
1934/4474

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΚΑΙ Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

«Ὅστις συνεθίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει καταφρονήσει καὶ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς».

Κοραῆς

(Προδρ. Ἑλλ. Βιβλ. σ. οἴ').

Ὅτε κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1907 συνεζητεῖτο ἐν τῇ Βουλῇ σχέδιον νόμου περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἀπὸ τε τοῦ ἡμερησίου τῶν Ἀθηνῶν τύπου καὶ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος ἐκηρύσσετο εἰς τοὺς Πανελλήνους τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τοῦτο κήρυγμα, ὅτι οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες κακῶς μέχρι τοῦδε διδασκόμενοι τὰ γράμματα ἐκ πολλῶν ἀδοκίμων βιβλίων, τοῦ λοιποῦ θὰ διδάσκωνται αὐτὰ καλῶς οὐχὶ ἐξ ὀλίγων μὲν, δοκίμων δὲ μετ' ἐπιστήμης καὶ νοῦ συντεταγμένων, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς καὶ μόνο βιβλίου, τὴν δ' Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀκοπώτερον καὶ ἀσφαλέστερον θὰ μαθάνωσι νὰ ὁμιλῶσιν ὀρθῶς καὶ νὰ γράφωσιν εὐχερῶς οὐχὶ καὶ δι' ἐγχειριδίου Γραμματικῆς ἐν συντομίᾳ καὶ σαφηνεῖα διδάσκοντος τὸν ὀρθὸν σχηματισμὸν τῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ τὴν ὀρθὴν αὐτῶν σύνταξιν, ἀλλ' ἄνευ τινὸς γραμματικοῦ ἐγχειριδίου, τότε καὶ ἐγράφη καὶ ἐλέχθη ὑπὸ τινῶν τῶν θαυμασίων τούτων ἐφευρετῶν καὶ κηρύκων τῆς ἀβίβλου σοφίας ὅτι καὶ ὁ αἰδίδιμος Κοραῆς, ὁ τὸν βίον ὄλον διελθὼν ἐν τῇ καλλιιεργίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ πλεῖστα καὶ κάλλιστα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας ἡμᾶς διδάξας, ἦτο πολέμιος τῆς Γραμματικῆς, δοξάζων ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἦτο ἀνωφελές καὶ ἄχρηστον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλλην. γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὸ μέγα κῦρος, ὅπερ εὐλόγως ἔχει πᾶσα γνώμη τοῦ ἀνδρὸς

καὶ ἐν τοῖς φιλολογικοῖς καὶ ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ἡμῶν ζητήμασι, πιστευθεῖσα ἡ γνώμη αὕτη συνετέλεσε τὸ ἑαυτῆς μέρος, ὥστε ἡ μὲν Βουλὴ μετὰ τάχους καὶ ὀργῆς, τῶν δύο τούτων ἐναντιωτάτων τῇ εὐβουλίᾳ κατὰ τὸν παρὰ Θουκυδίδῃ Διόδωτον, προβάσα εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς καὶ τὰς τερθρείας τῶν μισοβίβλων ἀποδεξαμένη πάντα μὲν τᾶλλα βιβλία πλὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν δημ. σχολείων ἐξῆλειψεν, οὐδὲν δ' ὑπὲρ τῆς Γραμματικῆς νομοθετήσασα ἐπέτρεψεν εἰς τὴν συντάξασαν τὸ πρόγραμμα τῆς ὕλης καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν βιβλίων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως Ἐπιτροπεῖαν νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἡ δ' Ἐπιτροπεῖα ἄγχιος ἀνωφελὲς εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων τὴν Ἑλλην. Γραμματικὴν κρίνασα ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ ἐκ τῶν σχολείων τούτων αὐτὴν ἐξέβαλεν, ἐνόμισα ὅτι ἐπεβάλλετο πλέον νὰ ἐξετασθῇ τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστερον καὶ δειχθῇ ἂν ὄντως ὁ Κοραῆς ἦτο πολέμιος τῆς Γραμματικῆς, ὡς ἐπιστεύθη. Καὶ ἐγίνωσκον μὲν καὶ ἐξ ὧν παλαιότερον διέλαθον ἐν ταῖς ἑαυτῶν Γραμματικαῖς ὁ Κούμας καὶ ὁ Στ. Οἰκονόμος καὶ ἐπ' ἐσχάτων ὁ Ἡερειανὸς ἐν τῷ « Ἀδαμ. Κοραῆ » καὶ μάλιστα ἐξ αὐτῆς τῆς μελέτης τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀνδρὸς ὅτι οὗτος ἦτο μὲν ἀληθῶς πολέμιος τῶν ἀδοκίμων καὶ ἀμεθόδων Γραμματικῶν, αἱτινες ἐκυκλοῦντο ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος καὶ θερμώτατος ὑπέρμαχος τῶν δοκίμων διδακτικῶν βιβλίων ἦτο καὶ αὐτὸς οὗτος ὑπέδειξε πολλάκις τὴν μέθοδον, καθ' ἣν ἡδύνατο νὰ συνταχθῇ Γραμματικὴ ἀληθῶς χρήσιμος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλλην. γλώσσης, καὶ αὐτὸς οὗτος τέλος καὶ συνέταξεν ὑπομνήματα εἰς ἀρχαῖον Γραμματικὸν καὶ συνέγραψε καὶ Γραμματικὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, οἱ πάντες δὲν εἶναι εἰσέτι πεπεισμένοι περὶ τῶν ὀρθοδόξων γραμματικῶν φρονημάτων τοῦ ἀνδρὸς καὶ διατελεῖ ἔτι πιστευομένη ἡ ψευδὴς αὕτη περὶ αὐτοῦ γνώμη, διεξῆλθον καὶ πάλιν ἐπὶ τούτῳ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ καὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Πόλεως

μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑφ' Ἑλλήνων ἐκδοθείσας Ἑλλ. Γραμματικές, ὅπως πεισθῶ πρῶτον μὲν ἂν ὄντως ἦσαν τοιαῦται αἱ Γραμματικαὶ ἐκεῖναι, οἷας ἐχαρακτήρισεν αὐτὰς ὁ αἰόδιμος ἀνὴρ, ὡς θὰ λεχθῆ κατωτέρω, δεύτερον δὲ ἂν καταδικάσας ταύτας ἐκηρύχθη πολέμιος πάσης καθόλου Γραμματικῆς. Πρὶν δὲ χωρήσω εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν πορισμάτων τῆς ἐμῆς ἐρεύνης, ἀναγκαῖον νομίζω νὰ διαλάβω διὰ βραχείων πόθεν ὠρμήθη ὁ ἀνὴρ εἰς τὴν περὶ τῶν Γραμματικῶν κρίσιν αὐτοῦ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κοραῆς ἐλθὼν εἰς Παρισίους τῷ 1788 κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ γενόμενος ἔπειτα αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος πάντων τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπήνεγκον τὴν μεγάλην ἐκείνην κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, ἧτις ὠφείλετο, ὡς αὐτὸς λέγει, εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας, ὃν ἐγέννησεν ἢ αὖξησις καὶ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος, ἧσθετο ἐν ἑαυτῷ αὐξανομένην ἦν πρὸ πολλοῦ ἔτρεφεν ἐπιθυμίαν νὰ συνεργήσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ, μέσον δὲ πρόσφορον τῆς τοιαύτης συνεργίας εὗρισκε «τὰς ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων με μακρὰ προλεγόμενα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἀναγινώσκωνται ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς τῆς παλαιᾶς γλώσσης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ιδιώτας» (Συλλ. Προλ. σ. κε'). Ἐπειδὴ δὲ κατενόει ὅτι εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν «ἐχρειάζετο πλειοτέρα γνῶσις τῆς Ἑλλ. γλώσσης διὰ τὴν κριτικὴν ἐκδοσιν τοῦ κειμένου τῶν συγγραφέων», ἀφωσιώθη ὅλος εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας «ἀφίνων καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἰατρικῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν» (αὐτόθι). Ἐκ τοιαύτης δὲ φιλογενείας καὶ μεγαλοφροσύνης ὀρμηθεὶς εἰς τὴν καλλιεργίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνευδότης ἠσχολεῖτο εἰς αὐτὰ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος (1805) ἐξέδωκε πρὸς τισὶν ἄλλοις τοὺς Χαρακτήρας τοῦ Θεοφράστου καὶ τὸ Περὶ ἀέρος, ὑδάτων τόπων τοῦ Ἴπποκράτους καὶ τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου, ἐξ ὧν ἐγένετο μὲν γνωστὸς εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς

Ευρώπης, ἐτιμήθη δὲ καὶ μεγάλης ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν ἀποδοχῆς ἠξιώθη. Ὅτε δ' ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος οἱ φιλοπάτριδες Ζωσιμάδαι, « τοὺς ὁποίους ἡ καλὴ τύχη τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐγέννησεν εἰς τὸν αὐτὸν παρόντα καιρὸν, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀναλάβωσι τὰ προγονικά των φῶτα » (Προδρ. Ἑλλ. Βιβλ. σ. 6'), ἠθέλησαν νὰ μάθωσι παρὰ τοῦ Κ. « ποῖος ἦτον ὁ τρόπος τοῦ νὰ ἐπιταχύνη τις τὴν ἀργομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν » (αὐτόθι), ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐπιτάχυνσις αὕτη ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἐπιδιωχθῆ διὰ τῆς Ἑλλ. παιδείας, τὴν παιδείαν δὲ ταύτην νὰ μεταλαμπαδεύσωσιν εἰς τὸ ἔθνος δύνανται μόνοι οἱ κριτικοὶ διδάσκαλοι, ἐὰν ἔχωσι μὲν καλὰς ἐκδόσεις Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ ἄλλων βοηθητικῶν βιβλίων, ποιῶνται δὲ χρῆσιν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὀρθῆς μεθόδου. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οὔτε ἐκδόσεις δόκιμοι ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον οὔτε ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας ἦτο τοιαύτη, οἷα νὰ κινή τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τῆς προγονικῆς γλώσσης, τῇ προτροπῇ καὶ δαπάνῃ τῶν Ζωσιμαδῶν « συγκατένευσε νὰ ἀναδεχθῆ τοσοῦτον βᾶρος, τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης », συλλογιζόμενος ὅτι, « ἐὰν δυναθῆ νὰ τὸ βαστάσῃ, πληρώνει τὸ ἀπαραίτητον πρὸς τὴν πατρίδα χρέος » (αὐτ. σ. γ'). Ἐκδίδων λοιπὸν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς « εἰς ὠφέλειαν τῶν σπουδάζοντων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἑλλήνων » προέτασεν ἐκάστης ἐκδόσεως μακρὰ προλεγόμενα, τοὺς περιωνύμους « Αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης », δι' ὧν ἐπειρᾶτο νὰ καταδείξῃ μὲν ὅτι ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κρατοῦσα μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλλ. γλώσσης ὅλως ἠστόχει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, νὰ ὑποδείξῃ δὲ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὠφείλε νὰ γίνῃ ἡ ἀναγκαία μεταρρύθμισις. Ἀρχόμενος δ' ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς, ἦν ἔκρινεν « ὡς ἔμφραγμα τρόπον τινα καὶ γῆς ἀνάστημα ἐναντίον τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς βαρβαρότητος » (Προδρ. σελ. ιδ'), διότι « ἡ γραμματικὴ εἶναι μέρος τῆς λογικῆς ἢ ὀρθότερον εἶ-

πειν εἶναι αὐτὴ ἡ λογικὴ καταγινόμενη εἰς τοὺς ὅρους καὶ τὰ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν» ('Επιστ. Α', 594), ἔγραψε τὰ πολυθρύλητα ἐκεῖνα: Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ λαλήσω περὶ τῆς Γραμματικῆς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, περὶ τῶν ἀναρίθμων Γραμματικῶν, αἱ ὅποιαι πολιορκοῦσι τὰ Ἑλληνικὰ φροντιστήρια, μὲ τόσῃν βλάβῃν τῶν σπουδαζόντων τὴν γλῶσσαν, ὥστε (πρᾶγμα παράδοξον, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀληθέστατον) *περισσότερον ἤθελ' ὠφελήσει τὸ γένος σήμερον ὅστις καίει παρά ὅστις γράφει Γραμματικὰς*» (Προδρ. σ. ιγ')⁽¹⁾.

Αἱ Γραμματικαὶ δὲ αὗται, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐν-
τεῦθεν ἐξεδόθησαν ὑφ' Ἑλλήνων, ἦσαν αἱ ἐξῆς:

Κ. Δασκάρεως: Ἐπιτομὴ τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἀναγκαίων. Ἐν Μεδιολάνοις 1476.

Δημ. Χαλκοκονδύλη: Ἐρωτήματα συνοπτικὰ τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν μετὰ τινῶν χρησίμων κανόνων. Ἐν Μεδιολάνοις 1495.

Θεοδώρου Γαζῆ: Γραμματικὴ. Ἐν Βενετία 1495.

Χρυσολοῦ: Ἐρωτήματα. Ἐν Στρασβούργῳ 1516.

Ἀντωνίου Κατηφόρου: Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ἀκριβεστάτη, περιέχουσα τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σύνταξιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ποιητικὴν μέθοδον. Ἐν Βενετία 1734.

Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδαίου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων: Γραμματικὴ περὶ συντάξεως καὶ ἑτέρα **Μιχαὴλ τοῦ Συγγέλου** ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει Ἀλεξάνδρου Καγγελαρίου. Ἐν Βενετία 1745.

Γερασίμου τοῦ Βυζαντίου: Ἐρμηνεῖα εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῆς τοῦ Θ. Γαζῆ Γραμματικῆς. Ἐν Βενετία 1757.

Ἀνανίου τοῦ Ἀνιπαρίου: Σπλάγγχον Γραμματικῆς ἢ περιμορίων. Ἐν Βενετία 1764.

Νεοφύτου τοῦ Κανσοκαλυβίτου: Θεοδώρου Γραμματικῆς εἰ-

(1) Καὶ πρὸς τὸν Ἀλέξ. Βασιλείου ἐπιστέλλον τῷ 1804 ἔγραφε «τοιαύτας γραμματικὰς περισσότεραν δόξαν ἀποκτᾶ ὅστις τὰς καίει παρά ὅστις τὰς κάμνει» ('Επιστ. Α', 493).

σαγωγῆς τῶν εἰς τέσσαρα εἰς τὸ τέταρτον ὑπόμνημα. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1768.

Γ. Σουγδουῆ: Ἐπιτομὴ Γραμματικῆς, ἣτινι προσετέθη Συνταγμάτιον περὶ στιγμῆς καὶ ἄλλο περὶ μέτρων ποιητικῶν. Ἐν Βενετίᾳ 1781.

Βησσαρίωνος Μακροῆ: Σταχυολογία τεχνολογικὴ κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς γραμματικῆς τέχνης. Ἐν Βενετίᾳ 1786.

Ἀθανασίου τοῦ Παρίου: Ἡ Γραμματικὴ τοῦ κυροῦ Νεοφύτου Ἐκείνου, συνοψισθεῖσα, εἶτ' οὖν ἀπαλλαγεῖσά τε καὶ καθαρθεῖσα πάντων τῶν ἐν αὐτῇ περιπτῶν τε καὶ ἀλλοτριῶν τῆς γραμματικῆς ἐπαγγελίας τε καὶ εἰδήσεως. Ἐν Βενετίᾳ 1787.

Ματθαίου τοῦ ἐκ Γανοχώρων: Ἐγχειρίδιον περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν. Ἐν Βιέννῃ 1795.

Κ. Καραϊωάννου: Θησαυρὸς Γραμματικῆς. Ἐν Βούδα 1796.

Στ. Κομμητᾶ: Παιδαγωγὸς ἢ Πρακτικὴ Γραμματικὴ. Ἐν Βιέννῃ 1800.

Δ. Πολυζῶη: Γραμματικὴ περιέχουσα τὰ ὀκτὼ μέρη τοῦ λόγου. Ἐν Βιέννῃ 1800.

Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου τοῦ Δημιτζίαναίου: Γραμματικὴ ἐξηγηματικὴ Θ. Γαζῆ, ἣτοι ἐρμηνεῖα εἰς τὸ τέταρτον τῶν εἰς τέσσαρα. Ἐν Βενετίᾳ 1802.

Δανιὴλ μοναχοῦ τοῦ Πατιμίου: Ἐρμηνεῖα εἰς τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Θ. Γαζῆ γραμματικῆς καὶ ἔλθεσις κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς κατ' αὐτὸν Γραμματικῆς. Ἐν Βενετίᾳ 1804 (1).

(1) Πλὴν δὲ τούτων ὁ Κ. Σάθας ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ αὐτοῦ ἀναφέρει ὅτι συνέγραψαν Γραμματικὰς καὶ καθόλου γραμματικὰ πονήματα καὶ Γεννάδιος ὁ Σχολλάριος, Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς, οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι, Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ὁ Ῥωμανὸς Νικηφόρος, ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος, Μακάριος ὁ Πάτριος, Ἀλέξανδρος ὁ Ἑλλάδιος, Θεόδωρος ὁ Καβαλιώτης, ὁ Κ. Χριστίδης, ὁ Γεράσιμος Λύττικας, Γεώργιος ὁ Ἰωαννίτης, ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ μὴ κατορθώσας νὰ ἴδω τὰ γραμματικὰ ταῦτα συγγράμματα, ὧν τινὰ μὲν μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ἐκδοθέντα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀλλογενῶν μάλλον προωρίζοντο, τινὰ δὲ ἐν χειρογράφοις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδόμενα ἢ ἀπώλοντο ἢ ἀνέκδοτα ὑπάρχουσιν ἐν βιβλιοθήκαις,

Ἦσαν δὲ αὐταὶ ἐκ τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐν τοῖς Ἑλλ. ἐκπαιδευτηρίοις, μάλιστα δὲ ἢ τοῦ Λασκάρειως καὶ ἢ τοῦ Γαζῆ πλειστάκις ἀνατυπωθεῖσαι ἐν Βενετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, πᾶσαι δ' ὡς εἶπεῖν αἱ ἄλλαι ἢ εἶναι κατὰ μίμησιν τούτων καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν μέθοδον συντεταγμέναι ἢ εἶναι ὑπομνήματα εἰς τὴν τοῦ Γαζῆ.

Τὰς Γραμματικὰς λοιπὸν ταύτας ὡς διδακτικὰ βιβλία κρίνων ὁ Κ. ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἑλλην. Βιβλιοθήκης (σ. ια'—ρμδ'). τοῦ πυρὸς ἀξίας μᾶλλον ἢ τῶν χειρῶν τῶν Ἑλληνοπαίδων ἔκρινεν, εἰς τὴν βαρεῖαν δὲ ταύτην αὐτοῦ κρίσιν ὠρμήθη ἐκ τῶν τριῶν θεμελιωδῶν αὐτῶν ἀμαρτημάτων, τῶνδε: ὅτι α') ἦσαν πᾶσαι γεγραμμέναι εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, β') διεξοδικώταται καὶ γ') ἀμέθοδοι. Τὰ τρία δὲ ταῦτα σφάλματα ἦσαν «ικανὰ ν' ἀπομακρύνωσι τοὺς νέους ἀπὸ τὴν Ἑλλ. παιδείαν», διότι «ἔκαμνον τὴν μάθησιν αὐτῆς ἀσυγκρίτως δυσκολωτέραν ἀφ' ὅ,τι εἶναι τῇ ἀληθείᾳ» (αὐτ. ις').

Καὶ πρὸς ἔλεγχον τοῦ μὲν πρώτου σφάλματος τῶν Γραμματικῶν ὁ Κ. ἠρέσθη εἰς ὀλίγα ὑπομνήσας τοὺς λογίους ἀναγνώστας αὐτοῦ «ὅσας δυσκολίας, ὅσας ἀηδίας, κάμμιαν φορὰν καὶ ὅσας μαστιγώσεις ἐδοκίμασαν εἰς τὴν νεότητά των διὰ τῆς Γραμματικῆς τὴν μάθησιν» καὶ τὸν τρόπον, «διὰ τοῦ ὁποίου τὰ σφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη μανθάνουσι καὶ παραδίδουσι ἄλλοι ἄλλων τὴν γλῶσσαν. Ὁ Γάλλος λ.χ. μανθάνει τοῦ Ἄγγλου τὴν γλῶσσαν εἰς Ἀγγλικὴν Γραμματικὴν γραμμένην Γαλλιστί· καὶ οὗτος πάλιν τοῦ Γάλλου εἰς Γαλλικὴν γραμμένην Ἀγγλιστί». (ἐνθ. ἀνωτ. ιζ'). Πόσον δ' ἀληθῶς ἢ γλῶσσα τῶν συγγραφέων δύσκολον καὶ ἀηδῆ καθίστα τὴν μάθησιν τῆς Γραμματικῆς εἰς παιῖδας ἀπὸ τῆς μηχανικῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ψαλτηρίου καὶ τῆς Ὀκτωήχου ἄνευ οὐδεμιᾶς παντάπασιν γλωσσικῆς προπαιδείας εἰσερχομένους εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν βράδιως μὲν κατανοεῖ τις

ικανὴν νομίζω τὴν ἐξέτασιν τῶν 19 πρώτων, ὧν ἀντίτυπα εὑρηται ἐν τῇ Ἑθνικῇ ἡμῶν Βιβλιοθήκῃ.

καὶ μάλιστα ἐνθυμούμενος ὅτι οἱ εὐλογημένοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι γράφοντες μετεχειρίζοντο ὡς τὰ πολλὰ λόγον, ἕστις καὶ αὐτοῖς τοῖς παιδείας τυχοῦσιν οὐχὶ εὐκόλως καταληπτὸς ἦτο, ἀποδεικνύουσι δὲ καὶ τάδε τὰ παραδείγματα. Κ. Λασκάρως «περὶ συντάξεως τῶν ῥημάτων» προοίμιον: Μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν Ὀκτῶ Μερῶν » τοῦ Λόγου, ἐχόμενον ἂν εἴη περὶ Συντάξεως τινῶν Ῥημάτων » διαλαβόντι, τίνα μὲν αὐτῶν Ἐνεργητικά, τίνα δὲ Παθητικά » εἰπεῖν, τίνα δὲ Οὐδέτερα, Κοινά, καὶ Ἀποθετικά, ποσαχῶς » τε ἢ τούτων μετάβασις γίνεται, ἔν' εὐθὺς οἱ Εἰσαγωγικοὶ τὴν » φύσιν τῶν Ῥημάτων μαθόντες, θεματογραφεῖν ἄρξωνται, καὶ » τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἀπογεύσωνται, πρὶν ἂν τῶν Ποιητῶν » ἀκροάσασθαι. Ἡ δὲ τοιαύτη ὑπόθεσις Ἀπολλωνίῳ μὲν τῷ » δυσκόλῳ, καὶ Συγγέλῳ τῷ σπουδαίῳ γενικῶς πεπραγμάτευ- » ται, Μαξίμῳ δὲ τῷ Πλανούδῃ, καὶ ἄλλοις, Εἰδικῶς, οὐ κατὰ » Γένῃ, ἀλλὰ κατὰ στοιχεῖον· πρὸς οὓς, ὅτε καιρὸς, ἀνατρέχειν » τοὺς μαθητὰς δεῖ, ἀκριβέστερον περὶ πάντων εἰσομένους· ἐν- » ταῦθα γὰρ οὐ πλῆθος Ῥημάτων, ἀλλ' ὀλίγων τινῶν κατὰ Γένῃ » μετάβασις ἐξέδοτο, οἷς τὰ λοιπὰ τῷ βουλομένῳ παραβάλλειν » ἐξέσται». Ἐκ τοῦ Γαζῆ: «Ἐπεὶ δὲ περὶ Λόγου συντάξεως κα- » ταλλήλου θεωροῦμεν, περὶ αὐτοῦ πρότερον τοῦ καταλλήλου » ῥητέον κοινῇ, εἶτα περὶ ἕκαστα τῶν μερῶν ἰδίᾳ θεωρητέον τὸ » ὀρθόν τε καὶ μῆ. Ἔστι μὲν οὖν οὐκ ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τὸ » κατάλληλον καὶ μῆ, ἀλλ' ἐν τῇ συντάξει τῶν λέξεων, αἷς » παρέπεται τὸ μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ δέον. Εἰ οὖν ὑπόουσης Θη- » λείας λέγοι τις, αὕτη με ἔτυψαν, σολοικίζει διὰ τὸ ἀκατάλ- » ληλον τῶν λέξεων, καὶ ἄληθεύει τῷ γένει· εἰ μέντοι οὕτως με » ἔτυψεν, οὐθὲν ἀμαρτάνει· ἔχει γὰρ τὸ τοῦ καταλλήλου δέον ὁ » λόγος. Ὡστε αἱ λέξεις ἀναμεμερισμέναι εἰς θέσεις ἰδίας τὰ » ὀπωσον παρεμπύπτοντα εἰς οὐκ ἐπιβάλλουσιν θέσιν ἐλέγχουσι » διὰ τῆς παρ' ἑαυτῶν ἀκολουθίας». Ἐκ τοῦ Σπλάγγνου Γραμ- » ματικῆς: ἵνος ἔνεκα τῇ Προστακτικῇ τε καὶ Ὑποτακτικῇ Ἐγ- » κλίσει Μέλλων οὐ πρόκειται: «Ὁ Προστακτικὸς λόγος ἐκ τῆς

»ρεκτικῆς μὲν δυνάμει, ὑφ' ἣν ἢ προαίρεσις, ἀναμφιβόλως
 »προέρχεται· οὐ δὲ χάριν ἢ Προστακτικὴν, ἢ Ὑποτακτικὴν, δια-
 »σαφεῖ μάλιστα Ἐγκλισίς. Ταύτη τοι ἢ μὲν διὰ τὴν προστα-
 »γὴν ἀμοιρεῖ Μέλλοντος, ὃ βούλεται γενέσθαι, ἢ μὴ γενέσθαι
 »μόνον ἀπαραιτήτως ζητοῦσαν. Ἡ δὲ Ὑποτακτικὴ καὶ διὰ τὴν
 »προαίρεσιν, καὶ διὰ τὸ εἰς δῆλωσιν τὰ πολλὰ τοῦ τελικοῦ
 »αἰτίου ἐπάγεσθαι, οὐπὲρ τὴν ἔκθασιν, ἀλλὰ μὴ τὸναντίον ἢ
 »βούλησις ἀπαιτεῖ· ὅθεν δι' ἣν ἔφημεν κἄν τοῖς περὶ Ἀπαρεμ-
 »φάτου αἰτίαν, ἐπ' ἀμφοῖν ὁ Ἀόριστος τὸν τοῦ Μέλλοντος τόπον
 »ἀναπληροῖ».

Προβαίνων δ' ἔπειτα εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ δευτέρου σφάλμα-
 τος, τ. ε. τῆς διεξοδικότητος τῶν Γραμματικῶν, παρατηρεῖ ὁ Κ.
 ὅτι, ἀφ' οὗ ἢ Γραμματικὴ εἶναι τρόπον τινὰ τὸ κλειδίον τῆς
 γλώσσης, δι' οὗ ἀνοίγονται ἡμῖν αἱ πύλαι τῶν μεγάρων τῆς
 Ἑλληνικῆς φιλολογίας, «πρέπει νὰ εἶναι εἰσαγωγὴ συντομω-
 τάτη περιέχουσα τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ὀκτῶ μερῶν τοῦ λόγου,
 ἢ κἄν νὰ εἶναι εἰς δύο Γραμματικὰς διηρημένη. τὴν μίαν διὰ
 τοὺς ἀρχαίους, τὴν ἄλλην διὰ τοὺς ὅσοι ἔλαβον κἄν ὀλίγην
 εἰδῆσιν τῶν συνήθως παραδιδόμενων συγγραφέων» (αὐτ. ιζ').
 Ὅτι δ' ἀληθῶς αἱ τότε Γραμματικοὶ οὐδόλως ἐφίλουν τὴν συν-
 τομίαν, ἀλλὰ πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ ἐπειρῶντο νὰ διαπλατύ-
 νωσι τοὺς κανόνας καὶ μέγα εἰς ὄγκον ν' ἀποτελῶσι τὸ σύγγραμμα
 αὐτῶν, δεικνύουσιν ἐκ τῶν πολλῶν τάδε. Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος,
 θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἢ καλουμένη *ἀπόλυτος γενική* κακῶς ὀνο-
 μάζεται οὕτως, ἔγραψε τάδε: *Περὶ τῆς Ἐτεροσχέτου Γενικῆς*.

«Πάσης ἀρχῆς ὀρθῶς μὴ καταβληθείσης, οὐκ ἔνι ἀσφαλῶς
 ἐποικοδομεῖν. Κλονεῖται γὰρ ῥαδίως καὶ κατασειέται παντὶ προσ-
 βαλόντι τὰ ἐποικοδομούμενα, διὰ τὸ σαθρὸν τε καὶ εὐμετάστατον
 τοῦ μὴ καλῶς τὴν ἀρχὴν προκαταβληθέντος, ὅπερ συνέβη καὶ
 τοῖς ὀλίγον πρὸ ἡμῶν παθεῖν σχεδὸν ἅπασι, σαλευομένην τε καὶ
 δονουμένην ἀρχὴν, καὶ μὴ πρὸς τρόπου τὰ ἐπαγόμενα ἐπιδεχο-
 μένην, τὴν ἀκατάλληλον τῆς Γενικῆς ταύτης ἐπωνυμίαν λαβοῦ-

σιν, οὐκ οἶδ' ἔτου τὸ πρῶτον, εἴτ' ἀπολελυμένην, εἴτ' ἀπόλυτον αὐτὴν ὀνομάσαντος. Τὸ γὰρ ἀπόλυτον ἄσχετον ὁμολογουμένως δηλοῖ. Εἰ τοίνυν ἄσχετος, ἵνα τί ἀπόδοσιν αὐτῆς πρὸς τὸ 'Ρῆμ' αὐθις ζητεῖς; Τὸ γὰρ ἀπόδοσιν ἔχειν, ταυτόν ἐστι Σχέσιν ἔχειν. Τῶν Σχετικῶν ἄρα, ὃ τοῖς διδασκομένοις προεγχειρίζεις ὡς ἄσχετον, ἀντίφασιν ὁμολογουμένην ταῖς τούτων προκαταβάλλων ψυχᾶς, οὐ τί ἂν ἀτοπώτερόν τι καὶ τερατωδέστερον γένοιτο, τὰ ἀσυγκλῶστως τῷ παντὶ πρὸς ἄλλα ἔχοντα, ἀνηνύτως, ἀφελῶς δὲ μᾶλλον οὕτω πειρᾶσθαι συγκλῶθαι; Ταύτη τοι οὐδ' ἐγένετό τις ἐς τόδε, σχεδὸν τῶν πάντων, οἷός ποτε, οὔτε τῶν διδασκόντων, οὔτε τῶν ἀκρωμένων τὴν Γενικὴν ταύτην διαρθρῶσαι τε καὶ ἐξακριβῶσαι. Ἄλλ' οὕτω πολυσχιδῆ καὶ πολύτροπον οὔσαν, μονοειδῆ τε καὶ ἀπλῆν αὐτῆς ἐδίδασκον τὴν ἀπόδοσίν τε ὁμοῦ καὶ τὴν ὑπαρξιν, καὶ ταύτην ἑκατέραν, μᾶλλον ὑπόσαθρον καὶ κραδαίνουμένην, ἤπερ βεβαίως ἐστηριγμένην, εἰκότως ἐπὶ τοιαύτης ἀρχῆς, τοῖς λοιποῖς χαίρειν τρόποις πᾶσιν εἰπόντες. Οἱ δὲ τινες καὶ Σολοικισμούς, ἢ Ἀρχαιοτροπίας ἀμιμήτους τε καὶ ἀσυνήθεις, τὰ ἄλλως, ἢ ὡς ἐδόκει αὐτοῖς, ἀποδόσεις τε καὶ τρόπους ὀνομάζουσιν οὐκ ὠκνησαν, ἵνα τῇ τούτων ἀποτροπῇ καὶ σεμνολογίᾳ δῆθεν τῇ πρὸς τοὺς πάλαι, τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπειρίας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ, τι κατὰ τρόπον ἂν τις τοῦτ' ὀνομάσαι, τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοιεν. Ἄγνωμοσύνην δὲ μου πρὸς διδασκάλους μηδεὶς καταγνῶ. Οὐ γὰρ εἰς διαβολὴν ἐκείνων, ἐμοῦ τε καὶ τοῦ λόγου τὸ τοιοῦτον ἀπειή, ἀλλ' εἰς ἐκρίζωσίν τε καὶ ἀναμόχλευσιν τοῦ μὴ ἐν λόγῳ καταβληθέντος τὴν ἀρχὴν θεμελίου, τὰ τοιαῦτά μοι εἴρηται, ὡς ἂν φωραθέντος τε καὶ ἐξωσθέντος τοῦ μὴ ὀρθῶς ἔχοντος, ἀρχὴν ἑτέραν ἐγκαταβάλωμεν τὴν ἀλήθειαν, πρὸ παντὸς τιμητέαν οὔσαν. Ἐπεὶ τοίνυν ὡς δέδεικται μὴ καλῶς ἔχουσα ἐφάνη ἢ τοιαύτη ἀρχή, ὡς οἶόν τ' ἄλλην τῇ ἀληθείᾳ ἐγγίζουσαν ὑποθετέον ἡμῖν. Πᾶν τὸ ἀπονεῦον καὶ ἀποδιδόμενον πρὸς τι τῶν Σχετικῶν ἀναντιλέκτως ἐστίν. Ὁ δὴ καὶ τῇ κατὰ Μετοχὴν Γενικῇ, Ῥηματικῇ, Κτητικῇ, ἢ Προθετικῇ μὴ οὔσῃ, ἐστὶν οἰκειότατον. Ὡστε τῶν

Σχετικῶν ἂν εἶη καὶ αὕτη». Ὁ Λάσκαρις ὀλόκληρον τὸ β' τμήμα τοῦ Γ' βιβλίου ἐξ 60 ὄλων σελίδων συγκείμενον ἀφιεροῖ εἰς τὰς καταλήξεις τῶν περιττοσυλλάβων ὀνομάτων. Ὁ Καραϊωάννης ἐν 9 ὄλαις σελίσι διαλαμβάνει περὶ τῶν πνευμάτων, περὶ δὲ πλεονασμοῦ « ὅταν ἡ μέρος λόγου εἴπουν μία λέξις, ἡ Λόγος εἴπουν ὀλόκληρον κῶλον πλεονάζη », ἤτοι περὶ ἀνεμωλίων καὶ καπνοῦ σκιᾶς, ἐν 12 σελίσι πραγματεύεται. Ὁ Κομμητᾶς ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ, ὅπερ μοριολογίαν ἐπιγράφας μωριολογίαν αὐτόχρημα κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν ἀκάκων παιδῶν κατέχεεν, ἐν 67 σελίσι περὶ τῶν μορίων πραγματεύεται. Τὸ περιβόητον τέταρτον βιβλίον τῆς Γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ, ὅπερ σύγκειται ἐξ 96 σελίδων μικροῦ σχήματος, εἶναι δ' ἐπιτομὴ τῶν 4 βιβλίων περὶ συντάξεως Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου, οὐκ ὀλίγων ὑπομνηματιστῶν ἔτυχεν ὀλόκληρα βιβλία πρὸς ἐρμηνεῖαν αὐτοῦ συγγραψάντων. Οὕτω Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης τόμον μέγαν ἐκ 1300 σελίδων πρὸς ἐρμηνεῖαν τοῦ τετάρτου βιβλίου τοῦ Θεοδώρου συνέγραψεν, ὃν ἔπειτα ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος εἰς 485 σελίδας περιέστειλε, Ματθαῖος ὁ ἐκ Γανοχώρων τὸ τέταρτον τοῦτο βιβλίον εἰς τόμον 312 σελίδων μεθ' ὑπομνημάτων ἐξέδωκε, Δανιὴλ ὁ Κεραμεὺς εἰς μὲν τὸ τέταρτον βιβλίον συνέγραψεν ἐρμηνεῖαν ἐκ 446 σελίδων, τὴν δὲ Γραμματικὴν τοῦ αὐτοῦ Γαζῆ « κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐφιλοπόνησεν » εἰς σελίδας 227, Δαμασκηνὸς ὁ Δημιτζαναῖος τόμον 328 σελίδων « μετὰ κόπου πολλοῦ ἐφιλοπόνησε » πρὸς ἐρμηνεῖαν « εἰς τὸ τέταρτον τῶν εἰς τέσσαρα » καὶ Γεράσιμος ὁ Βυζάντιος τὸ αὐτὸ τέταρτον βιβλίον τῆς Γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ ἐκδόους μεθ' ἐρμηνευτικῶν ὑποσημειώσεων ὑπὸ τὸ κείμενον ἐπισυνῆψε « σχόλια καὶ ἀποσημειώματα » εἰς αὐτὸ καὶ οὕτως ἀπῆρτισε βιβλίον ἐκ σελίδων 133 μεγάλου σχήματος.

Καὶ κατενόησαν μὲν τινες καὶ πρὸ τοῦ Κοραῆ ὅτι ἡ ὑπερμετρος ἐκεῖνη πολυλογία τῶν Γραμματικῶν ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ταλαιπώρων μαθητῶν βλάβην μᾶλλον ἢ

ωφέλειαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι τὸ κακὸν τοῦτο θέλοντες νὰ θερα-
πεύσωσι περιέπεσον εἰς ἄλλο ἴσως χειρὸν, λέγω τὴν ὑπερβο-
λικὴν συντομίαν καὶ ἀσάφειαν. Οὕτω λ.χ. ὁ μὲν Χρυσολωρᾶς
ἄπασαν τὴν ὕλην τῆς Γραμματικῆς ἐν 64 σελίσιν περιέλαβεν, ὁ
δὲ Παχώμιος ὁ Ῥουσᾶνος, θεολόγος καὶ γραμματικὸς τῆς 16^{ης}
ἑκατονταετηρίδος, ἀπαριθμήσας τοὺς πρὸ αὐτοῦ συντάξαντας
Γραμματικὰς καὶ ἄλλων ἄλλα κατηγορήσας, ἐπιχειρήσας καὶ
αὐτὸς νὰ συντάξῃ Γραμματικὴν περιέλαβε τὴν ὕλην αὐτῆς ἐν 18
μόναις σελίσιν, «ἵνα εὐκόλως ἔχοιεν ἀποστηθίζειν ταῦτα οἱ εἰσα-
γόμενοι». Καὶ ὁ Σουγδουρῆς, ὁ ἐπιφανὴς τῶν Ἰωαννίνων δι-
δάσκαλος, φεύγων καὶ οὗτος τὴν πολυλογίαν τῶν ὁμοτέχνων
συνώψισε τὴν ἑαυτοῦ Γραμματικὴν εἰς 89 μικρὰς σελίδας, ἀλλ'
ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ συνταγματικῷ τούτῳ συντομώτατα μὲν τὰ
πλεῖστα τῶν κεφαλαίων διεξέρχεται, ὀλόκληρα δὲ κεφάλαια
παρέλιπεν, ὡς λ.χ. τὸ τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τὸ τῶν ἀριθμητικῶν
καὶ οὐδενὸς μὲν ῥήματος παράδειγμα τῶν τύπων παρέθηκεν, 8
δ' ὅμως σελίδας εἰς τὸ σχηματισμὸν τοῦ εἶμι καὶ ἦμι ἀφίε-
ρωσε καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ περὶ τῶν προθέσεων ἐν 2^ῃ σελίσιν διέ-
λαβε. Καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς 117 μικρὰς σελίδας τὴν ὕλην
συμπτύξας ἀλλαχοῦ μὲν εἶναι διεξοδικώτατος, ὡς ἐν τοῖς πα-
ραθετικοῖς, ἅτινα 6 ἔλας σελίδας κατέλαβον, ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν
συντομώτατος, ὡς ἐν ταῖς δευτερευούσαις προτάσεσιν, ἃς
ἐν 2 σελίσιν περιέλαβε, περὶ δὲ τῆς ὑποτακτικῆς ἱκανὰ ἐνόμισε
τάδε μόνα: πλατυτάτῃ ἢ τῶν ὑποτακτικῶν χρῆσις ἐν τοῖς ἀμ-
φιβαλλομένοις, ἃ καὶ διὰ τοῦτο ἀθυπότακτα εἰρηται· οἷον οὐκ
οἶδ' ὅ,τι φῶ, καὶ πότερον εἶπω καὶ τὰ τοιαῦτα». Ἐν ᾧ δ'
αὐτὸς οὗτος διδάσκει ὅτι «ἢ τῶν μετοχῶν χρῆσις εἰς τοσοῦτον
ἐξηνέχθη παρ' Ἑλλήσιν, ὥστε πολλὰ διὰ τῶν μετοχῶν εἰρησθαι
τούτοις, ἃ καὶ ἄλλως ἠδύνατο λέγεσθαι, ἀνθ' ὅτου καὶ φιλο-
μέτοχοι ἤκουσαν», τὸ περὶ τῆς μετοχῆς κεφάλαιον εἰς μίαν
μόνην σελίδα συνέπτυξε. Τοῦ δὲ Μιχαὴλ Συγκέλλου «ἢ μέθοδος
περὶ τῆς τοῦ λόγου συντάξεως» καταλαμβάνει μὲν 140 μικρὰς

σελίδας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀρμονίαν τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα φυλάττει. Διότι ἐν ᾧ περὶ τῶν ἀκλίτων μερῶν τοῦ λόγου, προθέσεως, ἐπιρρήματος καὶ συνδέσμου ἐν 90 σελίδι πραγματεύεται, τὰ κλιτά, ἅτινα καὶ πλείονα εἶναι καὶ ποικιλωτέρας κινήσεις ἐν τῷ λόγῳ δέχονται, εἰς 50 σελίδας περιέστειλε, ὧν 19 πάλιν εἰς τὸ ῥῆμα, τὸ ἀπαρέμφατον καὶ τὴν μετοχὴν, 31 δὲ εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀντωνυμίαν. Ὅ,τι λοιπὸν ἔλεγεν ὁ Ρουσσῶνος κριῶν τὸν Γαζῆν, τὸν Λάσκαριν καὶ τοὺς ἄλλους πρὸ αὐτοῦ Γραμματικούς ὅτι «οἱ μὲν τοσοῦτον τῇ συντομίᾳ ἐχρήσαντο, ὡς καὶ πολλὰ τῶν χρησίμων παραλιπεῖν, οἱ δὲ εἰς πλάτος τινα συνθέντες περὶ ἄλλων ὤκνησαν εἰπεῖν... καὶ συνελόντα φάναι, ἢ τοιαύτη φιλοπονία αἰτία γέγονε συγχύσεως τοῖς μανθάνουσιν, ἄλλων ἄλλα μανθάνόντων, ὡς μὴ ἐξαρκούντος ἐκάστου τῶν βιβλίων ἐν τῷ μανθάνειν ἢ τοῦ μανθάνοντος τὰ πάντα βιβλία πορίζεσθαι» (ἐκδ. Ἰ. Βασιλικοῦ, ἐν Τεργέστη 1908), τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει περὶ πασῶν τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ Κοραῆ Γραμματικῶν. Ἐξαιρέσιν ἀπετέλεσεν μόνος ὁ Κατήφορος, ὅστις ἔγνω τὴν Γραμματικὴν αὐτοῦ «ἐκ ποικίλων μὲν διδασκάλων συνεργανισθεῖσαν, μεθοδικῶς δὲ πῶς συναρμοσθεῖσαν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς Ποιητικοῖς Κανόσι πλουτισθεῖσαν, συντάξαι». Καὶ ὄντως ἐν 358 σελίδι μικροῦ σχήματος μεθ' ἰκανῆς τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα ἀρμονίας τὴν ὅλην ὕλην περιλαβῶν διεῖλεν αὐτὴν εἰς τὸ ἐτυμολογικὸν (φωνητικὴν καὶ τυπικόν), τὸ συντακτικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ οὕτως ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς Γραμματικὴν «εὐληπτον καὶ μεθοδικωτέραν τῆς τοῦ Λασκάρεως» ὡς κρίνει αὐτὴν ὁ Κούμας (Γραμματικῆ σ. ις'), ἀλλὰ καὶ αὕτη οὔτε τῶν δύο ἄλλων κακιῶν ἦτο ἀπηλλαγμένη, οὔτε ἠδυνήθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν τοῦ Λασκάρεως διὰ τὴν «ἀλληλοδιαδόχως μεταβαίνουσαν ἀπὸ διδασκάλων εἰς μαθητὰς ἕξιν», ὡς παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς Κούμας.

Περὶ δὲ τοῦ τρίτου κοινοῦ πασῶν τῶν Γραμματικῶν σφάλματος, τῆς ἀμεθοδίας αὐτῶν, μακροτάτας ἐποίησατο παρατη-

ρήσεις ὁ Κ. καὶ πλεῖστον εἰς τοῦτο μάλιστα ἐπέμεινε, διότι ἐφρῶνει ὅτι « δὲν εἶναι κάμμια ἐπιστήμη ἢ τέχνη, ὅσον δύσκολος κ' ἂν εἶναι, τῆς ὁποίας ἡ μάθησις δὲν εὐκολύνεται, ὅταν ἡ παράδοσις αὐτῆς γίνεται μὲ μέθοδον, κάμμια, ὅσον εὐκολον τὴν ὑποθέσῃς, τὴν ὁποίαν δὲν μαθᾶνει τις μὲ κόπον καὶ ἀηδίαν, ὅταν ἀμεθόδως ἢ μὲ διεστραμμένην μέθοδον τὴν μαθητεύεται ». Ὅρίζοντες οἱ Γραμματικοὶ ἐκεῖνοι τὸ ἄρθρον « ὡς μέρος λόγου πτωτικὸν προτασσόμενον τῶν ὀνομάτων » διαιροῦσιν αὐτὸ πάραυτα « εἰς προτακτικὸν καὶ ὑποτακτικόν », οὐδόλως αἰσθανόμενοι τὴν ἀντίφασιν ὀρισμοῦ καὶ διαιρέσεως. Τὰς κλίσεις τοῦ ὀνόματος διαιροῦσιν εἰς 10, αἵτινες εἶναι τοῦτ' αὐτὸ « δέκα πληγαὶ » εἰς τὸν νοῦν τῶν ταλαιπώρων μαθητῶν, ἐν ᾧ « δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καταλάβωμεν ὅτι δὲν εἶναι γνησίως εἰμὴ τρεῖς ». Καὶ συνεῖδον μὲν τινες τὴν ἀτοπίαν τῆς τοιαύτης διαιρέσεως, ὡς λ. χ. ὁ Καραϊωάννης καὶ ἄλλοι καὶ περιέστειλαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς πέντε, ἀλλὰ τὴν πέμπτην πάλιν διέσχισαν εἰς 40 ὅλους τύπους καὶ οὕτως ἰώμενοι μεῖζον τὸ νόσημα ἐποίησαν (1). Δὲν εἶναι ὀλιγώτεραι αἱ δυσκολίαι τοῦ ῥήματος, « τὸ ὁποῖον κατεκερματίσθη εἰς δεκατρεῖς συζυγίας ». Οὐδὲν λέγει περὶ τῆς τεχνολογίας τῶν χρόνων, « ἂν καὶ εἰς αὐτάς θεωρεῖται μεγάλη σύγχυσις ». Ἄλλὰ πῶς νὰ παραδράμῃ τὰς διαθέσεις τῶν ῥημάτων; Ἐάν, λέγει, ἐξαιρέσῃς τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν, τῶν ὁποίων πᾶς τις εὐκολα δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν ἔννοιαν, σχεδὸν πασῶν τῶν λοιπῶν τὰ ὀνόματα προσεβλήθησαν, ἤθελέ

(1) Πόσον δυσκολίαν ἀπῆντων οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἐμάθησιν τῶν τύπων τῶν ὀνομάτων ἀναφέρει ὁ αἰδιμος Δούκας ἐν τῷ προλόγῳ τῆς β' ἐκδόσεως τῆς Τερψιθέας αὐτοῦ. « Ἐνθυμοῦμαι, γράφει, πρὸ εἰκοσιπέντε ἡδὴ ἐτῶν ὅτι ἀποστηθίζων τὰς συνηρημένας κλίσεις κατὰ τὴν ἀπαραίτητον τοῦ διδασκάλου παραγγελίαν, ἐδυσκολεύθη τόσον εἰς τὸ πολύπτωτον αὐτῶν, ὥστε μετὰ δακρύων ἀπολιπὼν τὸ σχολεῖον διὰ τὴν ἐντροπὴν πρὸς τοὺς ἄλλους μαθητὰς καταγελῶντας τὴν ἀφύην μου καὶ τὴν ἡλικίαν, ἀπελπίσθησαν παντάπασιν φίλος δέ τις μετὰ ταῦτα, ὅστις δὲν ἄγνοοῦσε τὴν προθυμίαν μου, παρακαλέσας τὸν διδάσκαλον μόλις κατέρωθε νὰ μὴ ἀποστηθίζω· καὶ εἰς τοῦτο ἤδη χρεωστῶ τὸ ὀλίγον μου φῶς ». Καὶ ὅταν ὁ Δούκας ὁμολογῇ τοιαῦτα περὶ ἑαυτοῦ, εὐκόλως κατανοεῖ πᾶς τις τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κ. χαρακτηρισμοῦ τῶν δέκα κλίσεων ὡς δέκα πληγῶν.

τις εἰπεῖ, ὡς αἰνίγματα διὰ νὰ βασανίζωσι τοὺς ταλαιπώρους μαθητάς. «Τίς ἀπὸ τοὺς Γραμματικούς μᾶς ἐξήγησε ποτέ, ἢ εἰς ποῖαν ἀπὸ τὰς πολυαριθμούς καὶ πολυφύλλους Γραμματικὰς, ἔσαι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ νῦν κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐμπορεῖς νὰ εὗρης καθαρὰ τί θέλει νὰ εἴπη ἡ Μέση τῶν ῥημάτων διάθεσις; Δὲν εἶναι ἀγανακτῆσεως ἄξιον νὰ ἀκούη τις τοὺς Γραμματικούς λέγοντας, ὅτι τὸ Μέσον ῥῆμα σημαίνει ποτὲ ἐνεργειαν καὶ ποτὲ πάθος, καὶ νὰ ἔχωμεν ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους Ἑλληνιστάς χρεῖαν νὰ μάθωμεν τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος ἡμεῖς οἱ Γραικοί, εἰς τῶν ὁποῖαν τὴν κοινὴν γλῶσσαν σώζεται τὸ μέσον ῥῆμα;».

Ἄλλὰ καὶ ἡ τεχνολογία τῶν ἀντωνυμιῶν «ἔχει χρεῖαν διορθώσεως», διότι οὐ μόνον ἡ ἀναφορικὴ ὅς κακῶς «ἐξετοπίσθη ἀπ' αὐτάς», ἀλλὰ καὶ «ὄλα τὰ πευστικά, ἀναφορικά καὶ ἄλλα τοιαῦτα μόρια, ὅποια εἶναι τὸ Τίς, Ποῖος, Πόσος, Πότερος, Τοῖος, Τόσος, Ἔτερος, Ἐκάτερος, Ἐκαστος, Ἄμφω, Οἷος, Ὅσος, Ὀπότερος κ.τ.λ.». Ἐσφαλμένη δ' εἶναι καὶ ἡ τεχνολογία τῆς προθέσεως, διότι «μετετόπισαν ἀπ' αὐτὴν εἰς τὸ ἐπιρρημα τὴν Ἄνευ, Πλὴν, Ἄτερ, Πάρεξ, Χωρὶς, Δίχα κ.τ.λ. ἴσως διότι λαμβάνονται κάμμιαν φορὰν ἐπιρρηματικῶς».

Ἡ «παρὰ τὰς ἄλλας ὅμως πλέον συγκεκριμένη τεχνολογία εἶναι ἡ τεχνολογία τοῦ ἐπιρρήματος». Οὐ μόνον κατέταξαν εἰς τὰ ἐπιρρήματα καὶ προθέσεις, ἀλλὰ καὶ λόγους ὀλοκλήρους, ἤγουν προτάσεις συγκεκριμένας ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου. Τὸ γελοιότατον δ' εἶδος τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι τὰ Θετικὰ λεγόμενα ἐπιρρήματα, ὡς ἀναγνωστέον, γραπτέον, κ.τ.λ. Ἄφ' οὗ λέγεται «ἀναγνωστέος ὁ Ἴσοκράτης, ἀναγνωστέα ἢ πρὸς Φίλιππον Ἴσοκράτους ἐπιστολή, ἀναγνωστέον τὸ τῆς Ἑλληνῆς ἐγκώμιον Ἴσοκράτους, ἀναγνωστέοι οἱ σύμπαντες λόγοι Ἴσοκράτους», ἐὰν ταῦτα εἶναι θετικὰ ἐπιρρήματα, ἔπεται ὅτι τὸ ἐπιρρημα δὲν εἶναι μέρος τοῦ λόγου ἀκλιτον. Δὲν ἀρκεῖ δὲ τοῦτο. ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἰς εἶδη ἔγινε τόσον ἀτέχνως, ὥστε ἠνώθησαν

εις ἓν εἶδος ἐπιρρήματα διαφόρου εἶδους καὶ διηρέθησαν εἰς διάφορα πολλὰ ταυτοειδῆ ἐπιρρήματα. Εἰς ὀλίγα λόγια ὁ Πανδέκτης οὗτος, ὡς ὠνόμασαν οἱ Στωϊκοὶ τὸ ἐπιρρήμα, εἶναι ἀληθινὴ Κόπρος τοῦ Αὐγείου, τὴν ὁποίαν νὰ καθαρῖση δὲν ἐξαρκεῖ ἓνός μόνου Ἑρακλέους δύναμις». Ὅτι δ' ἀληθῶς ἀληθῆς κόπρος Αὐγείου ἦτο τὸ περὶ ἐπιρρήματος κεφάλαιον, δεικνύει τὸδε ἐκ τοῦ «Θησαυροῦ Γραμματικῆς» τοῦ Καραϊωάννου.

Εἶδη τοῦ Ἐπιρρήματος κατὰ σημασίαν εἰσί.

- α'. Τὰ χρόνου σημαντικά, οἷον νῦν, ἤδη, ἄρτι κ.λ.
- β'. Τὰ τόπου, οἷον ἄνω, κάτω, ἔσω, ἔξω, πόρρω κ.λ.
- γ'. Τὰ ποιότητος, οἷον εὖ, καλῶς, ἡδέως, κυνηδόν κ.λ.
- δ'. Τὰ ποσότητος, οἷον ἅπαξ, δῖς, τρίς κ.λ.
- ε'. Τὰ ποσότητος, καὶ ποιότητος ἀορίστου, οἷον ἀμυγέπως, ἀμυγέπη, ὀπωσοῦν, ὀπωσδηποτοῦν.
- ς'. Τὰ συγκρίσεως, οἷον μᾶλλον, ἦττον.
- ζ'. Τὰ ἐπιτάσεως, οἷον λίαν, ἄγαν, πάνυ, σφόδρα.
- η'. Τὰ ὑφαιρέσεως, οἷον σπανίως, ὀλίγον, μικρόν.
- θ'. Τὰ ὑπερθέσεως, οἷον μάλιστα, ἐλάχιστα.
- ι'. Τὰ ἀθροίσεως, οἷον ἅμα, ὁμοῦ, συλλήβδην.
- ια'. Τὰ διαιρέσεως, οἷον ἄνευ, χωρὶς, διχῆ.
- ιβ'. Τὰ ἐξαιρέσεως, οἷον πλὴν, ἐκτός, μόνον.
- ιγ'. Τὰ τάξεως, οἷον ἐξῆς, ἐφεξῆς.
- ιδ'. Τὰ ἀνέσεως, οἷον ἡρέμα, ἡσυχῆ, μόλις.
- ιε'. Τὰ ἐπικρύψεως, οἷον λάθρα, κρύβδην.
- ισ'. Τὰ ἀποθετικὰ καὶ προκαταστατικὰ, οἷον εἶεν.
- ιζ'. Τὰ ἀποστάσεως, οἷον ὥστε.
- ιη'. Τὰ βεβαιώσεως, οἷον δηλαδή, δήπουθεν, ἦ.
- ιθ'. Τὰ καταφάσεως, οἷον ναί.
- κ'. Τὰ ἀρνήσεως, οἷον οὐ, οὐδαμῶς, ἥκιστα.
- κα'. Τὰ ἀπαγορεύσεως, οἷον μή, μηδαμῶς.

- κβ'. Τὰ κατομόσεως, οἶον νή.
κγ'. Τὰ ἀπομόσεως, οἶον μά.
κδ'. Τὰ διστάσεως, οἶον σχεδόν.
κε'. Τὰ εἰκασμοῦ, οἶον ἴσως, τάχα, τυχόν.
κς'. Τὰ ἐρωτήσεως, εἴτουν πευστικά, οἶον πόθεν, ποῦ.
κζ'. Τὰ δείξεως, οἶον ἰδού, ἴδε, ἡνί, ἐκεῖ.
κη'. Τὰ διασαφήσεως, εἴγουν ἐξηγηματικά, οἶον ἤγουν, ἦτοι.
κθ'. Τὰ προτροπῆς καὶ παρακελεύσεως, οἶον εἶα, ἄγε.
λ'. Τὰ ἀποτροπῆς, οἶον ἄπαγε.
λα'. Τὰ ὁμοιώσεως, οἶον ὡς, ὥσπερ.
λβ'. Τὰ θέσεως, οἶον ἰστέον, ἀναγνωστέον.
λγ'. Τὰ ὀργανικά, οἶον ὀδάξ, λάξ, πύξ.
λδ'. Τὰ ἐθνικά, οἶον ἐλληνιστί, ῥωμαϊστί.
λε'. Τὰ κλήσεως, οἶον ὦ.
λς'. Τὰ εὐχῆς, οἶον εἴθε, ὄφελον.
λζ'. Τὰ σχετλιασμοῦ, οἶον ᾗ, ὦ, ἰού.
λη'. Τὰ θαυμασμοῦ, οἶον ὦ, φευ, βαβαί.
λθ'. Τὰ ἐκπλήξεως, οἶον ᾗ, Ἠράκλεις, Ἀπολλων.
μ'. Τὰ θειασμοῦ, οἶον εὐοί, εὐάν.

Μὴ ἀρκεσθεῖς δ' εἰς τὰ 40 ταῦτα εἶδη τῶν ἐπιρρημάτων ὁ Κομητᾶς προσέθηκεν ἀκόμη 3, τὰ βιασμοῦ, οἶον μόλις, ἐκλογῆς, οἶον μενούγγε καὶ διακωλύσεως, οἶον ἐμποδίων!!

Ὅλα λοιπὸν ταῦτα, παρατηρεῖ ὁ Κ., ἤθελεν εἰπεῖ τις, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐσημείωσας, παραινεῖς καὶ θέλεις νὰ ἐξορισθῶσιν ἀπὸ τὰ Ἐπιρρήματα; Καὶ τί κακὸν εἶναι, ἀπαντᾷ, εἰὰν διωχθῶσιν ἀπὸ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ἔβαλεν ἢ ἄλογος καὶ ἀφιλόσοφος Γραμματικῆ; «Ὅ,τι δὲν κρατεῖ τὸν οἰκεῖον εἰς αὐτὸ καὶ προσήκοντα ΤΟΠΟΝ εἶναι καὶ λέγεται ΑΤΟΠΟΝ· καὶ τὰ ἄτοπα τῆς γλώσσης εὐκόλα γεννῶσι τὰ ἄτοπα τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ ταῦτα πάλιν γίνονται γονεῖς τῶν ἀτόπων τῆς διαγωγῆς. Ὅστις ἔμαθε νὰ εἶναι ἄτοπος εἰς ἓν, δὲν ἀργεῖ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἀτοπίαν καὶ εἰς ἄλλα· ἔθεν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύγχρονος ἢ παραχῆ

τῶν ἡθῶν μὲ τὴν ταραχὴν τῆς γλώσσης, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ πεῖρα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη».

Οὐδ' ὁ Σύνδεσμος «εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τοιαύτας ἀνωμαλίας», ἀφ' οὗ συγκατηρίθμησαν εἰς τούτους καὶ τὸ ἔνεκα καίπερ γενικῆ συντασσόμενον.

Ἄλλὰ «τὸ γελοιότερον παρὰ τἄλλα εἶναι οἱ Παραπληρωματικοὶ Σύνδεσμοὶ τῶν Γραμματικῶν. Αὐτοὶ ὑπέθεσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἤγουν εἰς γλῶσσαν ἔθνους ἀγγινοστάτου, εἶδος λέξεων ἢ μορίων, τὸ ὅποῖον εἶναι ἐναντίον εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης γενικῶς θεωρουμένης καὶ μὴτ' εὐρίσκειται εἰς καμμίαν ἄλλην γλῶσσαν. Οἱ ἄνθρωποι ἐπενόησαν τὰς λέξεις ὡς σημεῖα τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι νὰ εἰκονίζῃ τὸν ἐνδιάθετον. Ὅ,τι δὲν σημαίνει τίποτε, μὴτε χρεῖαν εἶχον μὴτε δύναμιν νὰ τὸ ἐπινοήσωσι». Καὶ οἱ παραπληρωματικοὶ ἄρα σύνδεσμοι, οἱ κατὰ τὸν Γαζῆν ὀνομασθέντες οὕτως «ἀπὸ τοῦ τὴν φράσιν παραπληροῦν ἢ μέτρου ἢ κόσμου χάριν», ἐπειδὴ οὐδέποτε παραλαμβάνονται διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου ἢ δι' ἀπλοῦν στολισμὸν τῆς φράσεως χωρὶς νὰ παριστάνωσι μέρος τι τοῦ ἐνδιαθέτου τῆς ψυχῆς λόγου, ὧφειλον νὰ ταχθῶσιν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταυτοσήμων καὶ ταυτοδυνάμων συνδέσμων, κατατασσομένων εἰς εἶδη χωριστὰ τῶν μὴ συμφωνούντων μὲ κἀνὲν ἄλλο εἶδος, οὕτω δ' ἤθελεν ἐξαλειφθῆ παντάπασι ἀπὸ τῶν συνδέσμων καὶ ἀπὸ τῆς γλώσσης τὸ γελοῖον ὄνομα τῶν Παραπληρωματικῶν. Θέλεις δὲ νὰ μάθης, ἐπιλέγει ὁ Κ., ποῖος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς τοιαύτης ἐξαλείψεως; Πρῶτον μὲν συνειθίζεις τοὺς μαθητάς σου νὰ μὴ παραγεμίζωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν μὲ ψευδεῖς καὶ ἀλλοκότους ἐννοίας πραγμάτων· τοὺς διδάσκεις ἔπειτα τὴν ἀληθῆ δύναμιν καὶ χρῆσιν τῶν μορίων τούτων· καὶ τέλος δίδεις ζυγὸν καὶ στάθμην εἰς τὰς χεῖράς των νὰ διακρίνωσι τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἔγραψαν ἀφ' οὗ ἤρχισεν ἡ γλῶσσα νὰ παρακμάζῃ καὶ τούτους πάλιν ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἑλληγνιστάς. Οἱ πρῶτοι οὐδὲν παραπληρωματικὸν καὶ ἀσήμαν-

τον μεταχειρίζονται, οί δεύτεροι μετεχειρίσθησαν τὰ μόρια ταῦτα πολλάκις διὰ στολισμὸν εἰς τὰ πεζὰ των συντάγματα, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου εἰς τὰ ποιήματα. Ἀπὸ τοὺς τρίτους οἱ περισσότεροι μαγειρεύουσι, νὰ εἶπω οὕτως, ἄνοστα, βάρβαρα, ἀλλόκοτα, μὲ ξύλα καὶ μὲ λίθους παραγεμιστὰ συγγράμματα.

Ἄλλ' ἐὰν τόσας ἔχη ἀτεχνίας τὸ τεχνολογικὸν τῆς Γραμματικῆς μέρος, πῶς δύναται νὰ ἦναι ὀρθὸν τὸ Συντακτικὸν αὐτῆς καὶ ἡ συνοδεύουσα αὐτὸ θεματογραφία; Πῶς ἐμπορεῖ ὁ μαθητῆς νὰ θεματογραφήσῃ, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἶπῃ νὰ οἰκοδομήσῃ, ἢ ὁ διδάσκαλος νὰ τὸν χειραγωγῆσῃ, ὅταν δὲν γνωρίζωσι τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ θέμα; Πῶς π.χ. νὰ μεταχειρισθῇ ὀρθῶς τὰ Μέσα ῥήματα, ὅστις ἐδιδάχθη ὅτι αὐτὰ σημαίνουσι ποτὲ μὲν ἐνέργειαν ποτὲ δὲ πάθος; ἢ τοὺς Παραπληρωματικούς συνδέσμους ὅστις ἐπληροφορήθη ὅτι δύναται αὐτογνωμόνως νὰ παραγεμίξῃ μ' αὐτοὺς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς περιόδου;»

Ἐλέγχων λοιπὸν καὶ τοῦ Συντακτικοῦ ἀτοπίας τινὰς σφοδρῶς ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Γραμματικῶν εἰς τὸ περὶ Σολοικισμοῦ κεφάλαιον. Τὸ περὶ Σολοικισμοῦ κεφάλαιον τοῦ Γαζῆ περιέχει εἰκοσιεπτὰ παραδείγματα σολοικισμῶν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶναι τοῦ Μενάνδρου, τὸ δεύτερον δὲ τοῦ Ἡσιόδου. «Τὰ λοιπὰ εἰκοσιπέντε μαντεύσατε πόθεν τὰ ἔλαβεν ὅσοι δὲν ἔχετε τὴν τύχην νὰ γνωρίζετε τὸν Θεόδωρον. Ἀπὸ κἀνένα συγγραφέα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, θέλετε ἴσως εἰπεῖν, ἢ ἀπὸ κἀνένα ποιητὴν τῆς δωδεκάτης ἢ τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Λαυθάνεσθε· εἶναι ὅλα ἀπὸ τὸν Ὅμηρον. Ὁ ἀμίμητος, ὁ μέγας, ὁ θεῖος Ὅμηρος, ὅστις εἶχεν ἑπτὰ πατρίδας, ἐπειδὴ τόσαι πόλεις συνερίζοντο διὰ τὴν τιμὴν τῶν γενεθλίων του, τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα μετεχειρίζοντο οἱ πατέρες ὡς κατήχησιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων, οἱ νομοθέται ὡς ὄργανα τῆς προκοπῆς καὶ μελλούσης δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, καὶ οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ὡς παραδείγματα τῆς συγγραφῆς καὶ ποιήσεως, τὸν ὁποῖον οἱ παλαιοὶ μὲ βωμοῦς

ἐτίμησαν καὶ οἱ νέοι τῆς Εὐρώπης σοφοὶ δὲν ἔπαυσαν ἔτι νὰ θαυμάζωσι, κατεδικάσθη ἀπὸ Γραμματικὸν τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο χιλιάδων καὶ σχεδὸν τετρακοσίων ἐτῶν ὡς ὁ πλέον σόλοικος, ἤγουν ὡς ὁ πλέον ἀμαθῆς τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης ποιητής».

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ταῦτα τὰ ἀμαρτήματα τῶν Γραμματικῶν τούτων, ἅτινα ἤλεγξεν ὁ Κ. Οὐ μόνον παρατηρεῖται πλήρης σύγχυσις τῶν διαλέκτων ἐν αὐταῖς καὶ πολλάκις παρὰ τὰ Ὀμηρικὰ τάσσονται τὰ μεταγενέστερα, παρὰ τὰ Ἀττικὰ τὰ Βυζαντιὰ καὶ παρὰ ταῦτα Αἰολικὰ ἢ Δωρικὰ καὶ οὕτω πάντα μία Μύκονος γίνονται, οὐ μόνον πρὸς κύρωσιν Ἀττικῶν κανόνων παρατίθενται παραδείγματα ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πολλάκις πλάττονται ὅλως ἀνύπαρκτοι τύποι ἢ λέξεις πρὸς ὑποστήριξιν κανόνος ἢ παρατίθενται λέξεις ἐν γλωσσαρίοις μόνον καὶ λεξικοῖς ἀπαντῶσαι ἢ ἐπινοοῦνται σημασίαι ψευδεῖς καὶ ἐκδοχαὶ τύπων καὶ συντάξεων ἀλλόκοτοι. Ἐκ τῶν μυρίων δὲ τοιούτων παραδειγμάτων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐλάχιστα. Οὕτω λ. γ. ὁ μὲν Λάσκαρις διδάσκει ὅτι «τὰ εἰς *υρ* κατ' Ἀποκοπὴν ἐγένοντο, οἷον ὁ *ψίδυρ* τοῦ ψίδυρος, ἀπὸ τοῦ ὁ ψίδυρος τοῦ ψιδύρου, ὁ *μάρτυρ* τοῦ μάρτυρος ἀπὸ τοῦ ὁ μάρτυρος τοῦ μαρτύρου, τὰ δὲ εἰς *ειρ* Μονοσύλλαβα Ὁξύτονα προσθέσει τοῦ *ος* ποιῶσι τὴν γενικήν, οἷον φθειρ φθειρός, *εἶρ* εἶρός, ὁμοίως καὶ τὰ Πολυσύλλαβα Βαρύτονα, οἷον ἀντίχειρ, *λείχειρ*, *σάμφειρ*, *βέχειρ*, καὶ ὅτι τῶν Προστακτικῶν τὰ μὲν εἰς *θι* ἀπὸ τῆς Γενικῆς τῶν ἰδίων Μετοχῶν γίνονται ἐκβολῇ τοῦ *ν* καὶ Μεταποιήσει τῆς ἐσχάτης εἰς *θι*, τιθέντος *τίθει* ἀντὶ τίθεθι τιθέτω, θέντος *θέθι* καὶ θές». Ὁ Μαυροκορδάτος διδάσκει μὲν ὅτι «φιλοῦσιν οἱ Ἀττικοὶ χρῆσθαι τοῖς συγκεκριμένοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐξ ἀφαιρέσεως ἀνθ' ὅτου τοῖς οὐδέτεροις κτητικοῖς προστιθέντες τὰ ἄρθρα ὡς οὐσιαστικοῖς κέχρηται» καὶ ἔπειτα ἐπάγεται παράδειγμα ἐκ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς εἰ μὴ ἐχορήγει αὐτῷ ἄφθονα ὁ τῶν Ἀττικῶν λόγος. Κατωτέρω

δ' ὁ αὐτὸς « Ἀττικῶς εἰληπται, λέγει, συχνάκις ἀντὶ τῆς κλητικῆς ἢ ὀνομαστικῆς, ὡς παρὰ Λουκιᾶ, ἢ παῖς ἐγείρου, ὁ θεὸς ἰλάσθητί μοι ». Ὁ Κατήφορος περὶ τοῦ β' ἐνεργ. παρακειμένου (τοῦ ὑπ' ἐκείνων μέσου ὀνομαζομένου) διδάσκει ἡμᾶς ὅτι οὗτος σχηματίζεται ἢ « ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, φυλάττει δὲ τὸν τύπον τοῦ ἀορίστου β', ἔτυπον-τέτυφα-τέτυπα, ἔταρον-τέταχα-τέταγα ἢ ἐκβολῇ τοῦ παραλήγοντος φωνήεντος καὶ τοῦ τελικοῦ κ, ὡς τετέλεκα-τέτελα, μεμέληχα-μέμελα » καὶ ὅτι « Μακεδονικῶς παρὰ Ποιηταῖς ἀντὶ τῆς Ὀνομαστικῆς εἰληπται ἢ κλητικῆς, ὡς προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς Ὅμ. », οἱ δὲ παρακ. τῆς εὐκτικῆς τοῦ νέμομαι, κρίνομαι καὶ λύομαι εἶναι « νενεμήμη, νενεμήη, νενεμήητο, κεκρίμη, κεκρίο, κεκρίτο, λελύμη, λελῦο, λελῦτο ». Ὁ Λάσκαρις παρατίθεται χρόνους ῥημάτων, οἵτινες οὐδαμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπαντῶσιν, ὅσον τοῦλάχιστον ἐγὼ γινώσκω, ὡς ἐνεστῶτας ἰνάσσω, λάσσω, αἰδῶ, ὀλῶ, θεῶ, δυῶ, ἰλῶ, πρῶ, στῶ, βῶ, « ῥέω ῥῆμι τὸ λέγω », « ἴσημι τὸ γινώσκω ἀπὸ τοῦ ἰσάω-ῶ » κλ. ἀορ. β' ἔσκαφον, ἔβλαβον, ἤκρον, ἔπαον (παύω), ἔπλακον, ἤγον, « ἔπληγον σωματικῶς, ἔπλαγον δὲ ψυχικῶς » κλ. παρακ. γέγηχα, λέληχα, λέλεχα, τέτελα, δαῖδηχα, εἶχα, τέτεχα κλ. καὶ μέλλ. πώσω (πίνω), κμήσω (κάμνω), γήσω, βόσω κλ. Τοὺς αὐτοὺς δὲ τύπους καὶ οἱ λοιποὶ ἔπειτα ἐπαναλαμβάνουσιν. Ὁ Καραϊωάννης ἔχει λέξεις, αἵτινες ἄγνωστον ἐκ τίνος Ἑλληνικοῦ στόματός ποτε προηnéχθησαν, ὡς μῶκαρ, βῶκαρ, πίστιρος, στάλιρος, κύστιρος, ἀμολός, ἀμήκων, ἀμήρων, ἄνορ, κάλορ, σάπφειρ, ζεῖρ, κρηπός, ναιθρός, τριζώλης, φαίκακον, ῥέκω, ῥώω, θαίβω κλ. Ὁ αὐτὸς δ' ἔχει καὶ κατάλογον ἀνωμάλων ῥημάτων, οὗ δεῖγμα ἔστω τόδε: φάω-ῶ τὸ φονεύω, ἀφ' οὗ φένω καὶ Ἴων. πεφένω καὶ συγκοπῇ πέφνω τὸ φονεύω, καὶ φάζω καὶ προσλήψει τοῦ σ φάζω πρὸς διαφορὰν τοῦ φάζω τὸ λέγω, καὶ φαίνω Μέλλ. φάσω· Παρακ. πέφακα καὶ ὁ Παθ. πέφαμαι, ἀφ' οὗ πληθ. γ' πέφανται ἀντὶ πεφόνευνται, ὅθεν καὶ ὀδυνήφατα φάρμακα τὰ φονεύοντα καὶ ἀναιροῦντα τὴν ὀδύνην, καὶ πέφημαι, ἀφ' οὗ μετ' ὀλίγον Μέλλ. πεφήσομαι, πεφήση

καὶ Ἴων. πεφῆσαι». Ποίαν δὲ γνώμην εἶχον καὶ περὶ τῆς σημασίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως οἱ τοιαύτας γραμματικὰς συντάσσοντες μὴνύει σαφῶς τὸ ἐξῆς ἐκ τοῦ περὶ ποιητικῆς κεφαλαίου τοῦ αὐτοῦ Καραϊωάννου. «Τοῖς μὲν οὖν ἀσεβέσιν Ἑθνικοῖς, οἷς ἡ τοῦ ἀληθινοῦ Φωτὸς χάρις ἀπῆν, πλείστη σπουδὴ περὶ τὴν Ποιητικὴν ἦν καὶ περὶ τὰ πρὸς ταύτην ἀνήκοντα θεάτρα τε καὶ ὄργανα μουσικά, ὀρχήσεις τε καὶ ὅσα ἄλλα, ὅπως διὰ τῆς ἐμμέτρου ἀρμονίας τε καὶ μελωδίας ἀσμένως οἱ Ἀχροαταὶ δέξονται τὰ παρ' αὐτῶν διδασκόμενα· ἡμῖν δέ, οἷς ἀναγκαῖον καὶ μέγιστον ὄφελος ἐν παντὶ μιμεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, ὅς οὐδέποτε διὰ στίχων ἐμμέτρων ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἐλάλησεν, ἀλλὰ τῷ δοθέντι ἡμῖν φυσικῷ Λόγῳ, ἱκανὸς ὁ φυσικὸς οὗτος Λόγος, φυσικῷ τινι κάλλει διεξεργαζόμενος καὶ εὐφραδίᾳ τε καὶ ἀληθείᾳ καλλυνόμενος· τῆς δὲ Ποιητικῆς τοσοῦτον ἡμῖν ἡ χρῆσις, ὅσον Γνωμικόν τι ἢ Ἐπιγράμμα ποιῆσαι, ὅπως εὐληπτα τῇ μνήμῃ γένωνται καὶ ἀνεξάλειπτον καὶ πρόχειρον τὸ παρ' αὐτῶν ὄφελος, τοῦ μὲν τὸ ἦθος διορθούντος, τοῦ δ' Ἐπιγράμματος ἀνδρὸς μεγάλου καὶ ἀγίου τὰ κατορθώματα διαζωγραφοῦντος πρὸς τὴν ἐκείνου μίμησιν» Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὰ ἐπιγράμματα οὐχὶ εἰς μόνην τὴν διαζωγράφησιν τῶν κατορθωμάτων ἀνδρὸς μεγάλου καὶ ἀγίου, ἀλλὰ καὶ εἰς παραίνεσιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐκρίνοντο πρόσφορα, οὐχὶ σπανίως τὰς γραμματικὰς ταύτας καὶ τοιαῦτα ἐπιγράμματα ἐκόσμων. Δεῖγμα δὲ τούτων ἔστω τὸ χαριέστατον τόδε *καρκινικόν* (διότι τότε «τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν Ἀθηναίων τραγικῶν ἔδιδον τόπον εἰς τὴν Ἀλεξάνδραν τοῦ Λυκόφρονος, εἰς τοὺς Βωμοὺς, Πελέκεις, εἰς τὰς Πτέρυγας καὶ τὰ Ὠὰ τοῦ Σιμίου ἢ τοῦ Δωσιάδου καὶ ταῦτα πάλιν εἰς τὰ Ἀναστρέφοντα, Ἀνακυκλικὰ ἢ Καρκινικὰ ἐπιγράμματα» ὡς μετὰ πόνου ψυχῆς παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς Προλ. σ. 126), ὅπερ ὁ Πολυζῶης ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς «φιλομαθεῖς νέους» ἀφιέρωσε :

Σόε, δύο ἔθῃ αἶε δ', ἰα Παιδεία ἦ, Θεοῦ δέος,
 Εἶα δέ, ᾧ Ἀρχῆ δ' αἰσίῃ δὴ χράω, εἰ δαῖε·
 Ἐς ὑλῆεν ἰαμ' ὅ χύειν, ἠδ' ἠνι εὐχομαι, Νέηλυ, σέ.
 Οἶος σόν ἰαμ' ὅ δὴ κήδομαι νοὸς σοῖο,
 Ἐλεο δὴ οἶον ὅ, παρ' ὅ ἔχεο ρα πόνοιο, ἠδ' ὅ ἔλε.
 Σὺ ἔση, αἰών ἅ νῶ ἰα ἦς, εὐς,
 Ἦδ' ἠδύς ἄρ ἴσα πᾶσι ρά Σὺ δ' ἠδη.
 Εἶεν, ὦν αἶε διὰ Παιδείαν ὦ Νεῖε.
 Ἄ! δ' ἀρχῆ Μάθησιν ἴση θαμ' ἀχράδα,
 Ἦδεῖα δὴ Σ' ἄρ' ἐπὶ πέρας ἦ, δαῖε δὴ».

Τὸ παράδοξον δ' εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ Γραμματικοὶ καὶ συνησθάνοντο καὶ ἀνωμολόγουν τῶν τότε γραμματικῶν τὸ ἀσαφές καὶ σκοτεινὸν οὐ μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἰκανῆν πείραν τοῦ ἑλληνος λόγου κεκτημένοις. Οὕτω λ. χ. ὁ Λάσκαρις περὶ μὲν τῆς ἑαυτοῦ Γραμματικῆς παρατηρεῖ ὅτι «*ποικίλη τε τυχάνει καὶ δύσκολος καὶ οἶόν τι πέλαγος ἀχανές*», περὶ δὲ τῆς τοῦ Γαζῆ ὅτι «*τὸ τέταρτον αὐτῆς βραχὺ μὲν καὶ Δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενον, ἐπαινετὸν δὲ τοῖς εἰδόσι καὶ ἐπωφελές*». Ὁ Ματθαῖος περὶ τῆς αὐτῆς Γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ ἀποφαίνεται ὅτι «*τὸ δυσχερὲς τῆς μεθόδου καὶ τοῦ τρόπου τὸ δισαντίβλεπτον δυσυνασχετοῦντες οἱ πλείστοι ὀκνοῦσι ταύτην μεταχειρίσασθαι καὶ γέγονεν οὕτω τὸ χρησιμώτατον ἄλλως τοῖς γε πλείοσιν ἄχρηστον*». Τὸ τέταρτον βιβλίον τοῦ Θεοδώρου, τὸ πραγματευόμενον περὶ συντάξεως, τοσοῦτου θαυμασμοῦ ἤξι-οῦτο ὑπὸ τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος ἐτόλμα νὰ συγγράψῃ συντακτικόν⁽¹⁾, τοσοῦτον δὲ σκοτεινὸν ἦτο, ὥστε πολλοὶ δι' ὀγκωδῶν συγγραμμάτων ἐπεχείρησαν νὰ καταστήσωσι καταληπτότερα τὰ ἐν αὐτῷ διδάγματα. Τὸ βιβλίον λοιπὸν τοῦτο

(1) Ματθαῖος ὁ Γανοχωρίτης ὁμολογεῖ ὅτι «*τὴν φράσιν τῶν λεγομένων οὐ παρεκί-νησεν, ὅπως καὶ οἱ τοῦ Θεοδώρου ὀφείλου μὴ ἄλλων, ἀλλὰ τῶν συνήθων ἐπατεῖν ἔχοιεν, καὶ μὴ δοκοῖν ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἤλυθε γλωτταν ἐκφέρειν, ἀλλὰ τὰ πάλαι δοκιμα-σθέντα καὶ οἷον ἀφορισθέντα*».

τοῦ Γαζῆ κρινόντες οἱ ἄλλοι Γραμματικοὶ ἀποφαίνονται τάδε· ὁ μὲν Ματθαῖος ὅτι «καίτοι οὐ τῶν τυχόντων τυχὸν ὑπομνηματιστῶν καὶ βιβλίων ὄλων ἀξιωθὲν πολλῶν καὶ μεγάλων, τὸ δυσχερές οὐχ ἦττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον προΐσχεται. . . καὶ οὕτως αὖ διαμένει Γαζῆς ὁ Γαζῆς, βάτιος αἴος, ἀγναμιπτότατος εἰς ὀμιλίαν, καὶ πρὸς μεταχειρίσιν ἄφραστος», ὁ δὲ Δανιήλ ὁ Κεραμεύς «ὄρων τὸ φιλομαθὲς τῶν φοιτῶντων (εἰς τὸ κατὰ τὴν Πάτριον Μουσεῖον) καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀκριβὲς τῆς τοῦ Γαζῆ Γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς εἰσαγωγικοῖς διὰ δεινότητα δυσεπιχείρητον καὶ δυσνόητον, ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἠπέλιχθη, ἀγαθὴν Ἠγεμόνα, ὡς ἦν, τὴν σαφήνειαν ποιησάμενος»· ἀλλὰ κατὰ πόσον ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης ἐγένετο σαφέστερος ὁ ἀσαφῆς Γαζῆς θὰ δειχθῆ κατωτέρω. Ὁ δὲ Νεόφυτος «ταυτηνὶ τοιγαροῦν τὴν μεγαλέμπορον βίβλον, δυσαντίβλεπτον οὖσαν ἐξ ἐτοίμου καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνεπίοπτον διὰ τε τὸ κομψὸν καὶ τὸ σιηνολόγον τῆς φράσεως, δεῖν ἔγνωμεν, εἰ καὶ τολμηρὸν τὸ ἐγχειρήμα, εἰς ἐξήγησιν γοῦν τὸν ἐνόντα τρόπον ἐνστήσασθαι». Παρατηρῶν δ' ὁ αὐτὸς ὅτι ὁ Γαζῆς «τοῖς πᾶσι σχεδὸν ἀσαφῆς καὶ ἄληπιος τοῖς πολλοῖς τῶν ἐντυγχανόντων» καὶ θέλων νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἀσάφειαν ταύτην διὰ τῶν κομψῶν τούτων, ὅτι αὕτη ἐπεδιώχθη «οὐκ ἄνευ λόγου· τὸ γάρ τοι πεπατημένον, εὐξύνετόν τε καὶ αὐτόθεν ληπτόν, πρόχειρον ἔχει τὴν καταφρόνησιν, τῷ δὲ δυσλήπτῳ φυσικῶς πῶς παρέζευκται τὸ περισπούδαστον» δικαίως ἐπετιμήθη ὑπὸ τοῦ Βουλγάρως παρατηρήσαντος «ὡς μάτην ἂν τις καὶ παραλόγως ἐπὶ τούτῳ ἀσαφῆ γράφειν σπουδᾶσειεν ἤτοι γὰρ οἱ τῷ συγγράμματι ἐντευξόμενοι, τῶν εὐγνωμόνων ὄντες, τῇ τοῦ λόγου σαφηνείᾳ μᾶλλον ἠσθῆσονται καὶ χάριτος εἶσονται, ἢ τῶν μοχθηρῶν ἐκείνων καὶ ἀγνωμόνων τυχόντες μωμοσκόπων ἀνδρῶν, οὐδὲν ἦττον ἐκφαυλίζειν τὰ προτιθέμενα σφίσι ἐτοιμοὶ ἔσονται καὶ ταχεῖς, κἂν ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους δεινότητος αὐτοῖς ἢ ἐκ τοῦ καθ' Ἡράκλειτον σκότους ἢ ἐκ τῶν ἀδύτων τοῦ Πλάτωνος ἢ τις διαλεγόμενος» (Κριτ. Ἐπιστ. σ. 12).

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις «πολλοῖς ἐντυχεῖν ἐστι, λέγει, τῶν ὑπομνηματιστῶν τῶν ἐκείνου (τοῦ Γαζῆ) ἀσαφεστέροις καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕφους οὖσιν, ὃ διεξηγήσασθαι ἐπαγγέλλονται. Καὶ προὔβη ἡμῖν ἄρα κατὰ τὴν δις διὰ πασῶν συμφωνίαν, ὡς οἱ Ἄρμονικοὶ φασιν, εἰς ὑπερβολὴν ὀξυνθὲν τὸ σπούδασμα, ἐκ τοῦ δεινοῦ Ἀπολλωνίου διὰ τοῦ δεινοτέρου Γαζῆ ἐπὶ τὸν δεινότατον τούτου ἐξηγητὴν μειωροσθέν, ὡς μηκέτι Δηλίου δεῖσθαι κολυμβητοῦ τὸ εἰρημένον, δελφῖνος δὲ αὐτόχρομα τινός, εἰ μέλλοι δι' αὐτοῦ νήξασθαι· ὠκεανὸς γὰρ ἀνικηρός ἐκ πολλοῦ θαλασσῶν συνέοιη, ἀβύσσου ἄβυσσον ἐπικαλεσαμένης» (αὐτόθι), διότι ἡ πραγματεία αὕτη εἶναι μεστὴ «θεωρημάτων, ὀθνεῖων αὐτῇ καὶ πάντῃ ἐκφύλων, οὐχὶ τῶν ἐκ τῆς λογικῆς διατριβῆς μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς φυσιολογίας δογμάτων καὶ τῆς περὶ οὐρανοῦ ἐπιστήμης καὶ τῆς περὶ τὰ ἦθη διδασκαλίας καὶ μεταφυσικῶν καὶ θεολογικῶν καὶ κανονικῶν καὶ μαθηματικῶν, γεωμετρικῶν, ἀριθμητικῶν, ἀναλογικῶν, ἀστρονομικῶν, ὀπτικῶν, ποικίλον τι χρῆμα πολυμυγιῶν τινῶν καὶ δίχα φρονεόντων, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον κειμένων συμφόρημα». Γνωστὸν δ' ὅτι τὰς «Κριτικὰς Ἐπιστάσεις» αὐτοῦ, τόμον σελίδων 486, ἔγραψεν ὁ Βούλγαρις πρὸς ἔλεγχον τοῦ Νεοφυτείου τούτου συγγράμματος. Καὶ ὁ ἐπιτομὴν δὲ τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἐκδοὺς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἐλέγχων τὴν περισσολογίαν τοῦ Νεοφύτου παρατηρεῖ ὅτι «ἡχρεῖωσεν ὁ ἀνὴρ ἐκὼν εἶναι τὸ κάλλος τοῦ θαυμασίου τοῦδε φιλοτεχνήματος τῇ τε εἰς ἄγαν καὶ ἕξω τοῦ μετρίου ἀκριβολογίᾳ, εἰς οὐδὲν ἐν τοῖς νῦν καιροῖς εὐχρηστούσῃ, καὶ τῇ πυκνῇ τῶν ἀλλοτριῶν καὶ ὄλω τῶ γενεῖ ξένων τῆς κατὰ γραμματικούς Ἐπαγγελίας παρενθήκη τε καὶ ἐπεμβολῇ».

Πῶς δ' ἐπειράθησαν οἱ λόγιοι οὗτοι νὰ καταστήσωσι μαλακώτερον τὸν ἀγναμιπτότατον Γαζῆν, δεικνύουσι τὰ ἐπόμενα. Πρόκειται νὰ διδαχθῶσιν οἱ μαθηταὶ τὴν σύνταξιν τῶν μεταβατικῶν ῥημάτων. Περὶ τούτων λοιπὸν ὁ μὲν Γαζῆς διδάσκει τάδε: «Εἶδη δὲ τῆς καθ' ἕκαστα μεταβάσεως τῶν προσωπικῶν ὑποκείσθωσαν καθόλου

τε καὶ ἀπλᾶ τρία· πρῶτον μὲν εἰς αἰτιατικὴν τῶν κατ' ἐκπομπὴν θεωρουμένων, ὅσον διδάσκω σε καὶ διδάσκω γραμματικά· δεύτερον δ' εἰς γενικὴν τῶν κατ' εἰσπομπήν, δέομαί σου· τρίτον δ' εἰς δοτικὴν τῶν κατὰ περιποίησιν, δίδωμί σοι· τέταρτα δὲ συγκαίμενα ἅττα καὶ τῶν εἰρημένων κοινά». Βεβαίως τοιαῦτα αἰνίγματα Οἰδίπους τις μόνος νὰ λύσῃ ἠδύνατο. Ἄλλ' ἰδωμεν πῶς ἐπεχείρησαν νὰ καταστήσωσι πῶς ταῦτα καταληπτὰ τοῖς μαθηταῖς οἱ ὑπομνηματισταὶ τοῦ Θεοδώρου, ἃς ἀρκεσθῶμεν δ' εἰς τὸν ἐπιφανέστατον αὐτῶν, τὸν Νεόφυτον *Ἐκεῖνον!* Ὁ Νεόφυτος λοιπὸν ὡς ἐξῆς τοῦ Γαζῆ ταῦτα ὑπεμνημάτισε :

*Εἶδη δὲ τῆς καθ' ἕκαστα μεταβάσεως
τῶν προσωπικῶν ὑποκείσθωσαν.*

Ἄντι τοῦ τῶν καθ' ἕκαστα μεταβατικῶν προσωπικῶν ῥημάτων. ἔδει δὲ εἰπεῖν, τῆς καθόλου, οὐ τῆς καθ' ἕκαστα. εἶγε, ὥσπερ τὰ γένη εἰδῶν λέγεται γένη τῶ λόγῳ τῆς σχέσεως, οὕτω δὴ τῶ αὐτῶ λόγῳ καὶ τὰ εἶδη, τῶν καθόλου εἴτ' οὖν τῶν γενῶν λέγεται εἶδη, οὐχὶ τῶν καθ' ἕκαστα, εἴτ' οὖν τῶν ἀτόμων. καὶ γὰρ καὶ (καθ' ὃ φασὶ τινες) κτητικῶς τὰ εἶδη γενῶν μᾶλλον, ἢ ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀτόμων ἂν εἶδη ῥηθείη. εἰ γ' οὐδὲ τὰ τῆς κτήσεως ἀπήλλακται τῆς κατὰ τὰ πρὸς τι ὡς εἴρηται σχέσεως. σχέσις δὲ εἶδους, οὐ πρὸς τι ἄτομον, πρὸς δὲ τι γένος ἐστίν. οὐδὲ γὰρ τῶν ἀτόμων, τοῦ δὲ γένους κτῆμα τὸ εἶδος. κατὰ δὲ Νικηφόρον τὸν Βλεμμύδην τὸ εἶδος λέγεται καὶ τοῦ γένους καὶ τῶν ἀτόμων εἶδος, τοῦ μὲν, ὡς περιεχόμενον ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ δέ, ὡς περιέχον αὐτά. τὸ δ' αὐτὸ καὶ γένος ἀδιαίρετον, γένος μὲν, ὡς τῶν ἀτόμων περιεκτικόν, ἀδιαίρετον δέ, ὡς μὴ κατὰ τὸ γένος εἰς εἶδη διαιρούμενον. σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διαβιβάζειν, μεταβιβάζειν νῦν ἔφη. διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ἢ τῶν μὲν μεταβατικῶν ἢ σύνταξις ἐστὶν ἀπλῶς, ἢ δὲ τῶν διαβατικῶν ἐστὶ πῆ. καὶ εἴτι μὲν διαβατικόν, τοῦτο πάντως καὶ μεταβατικόν, οὐ μὴν,

εἴτι μεταβατικόν, τοῦτο ἤδη καὶ διαβατικόν. ὡς καὶ εἴτι μὲν ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ ζῷον, οὐ μὴν, εἴ τι ζῷον, τοῦτο καὶ ἄνθρωπος. τὸ γοῦν διδάσκω σε γραμματικά, διαβατικὸν ὄν, ἔστι καὶ μεταβατικόν, τὸ δὲ διδάσκω σε, ἢ ἀκούω σου, μεταβατικὸν ὄν, οὐκ ἔστι καὶ διαβατικόν.

Καθόλου τε καὶ ἀπλᾶ, τρία.

Ἀπλᾶ μὲν, διὰ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐφεξῆς σύνθετα. πάντα γὰρ τὰ ἐξ ὧν ἡ σύνθεσις, τῶν ἐξ ἐκείνων συντεθειμένων ἀπλούστερα. τρία δὲ καθ' ἑτι καὶ τῶν πλαγίων αἰ, ὡς εἴρηται, ἐκδεχόμενα τὰ ῥήματα μεταβατικῶς τρεῖς εἰσι. καθόλου δέ, καθ' ἑ, τί τε ἐμπεριεκτικόν ἐστι δυνάμει παντὸς τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἰδικοῦ πράγματος, ἢ αἰτίου, ἢ τρόπου, καὶ ἀπλῶς συγκατηγορήματος, καὶ δι' ἑ, τι εἰς αὐτὰ ἀνάγεται ἕκαστος τῶν καθ' ἕκαστα ἀπλῶν τύπων. ἀπλᾶ μὲν οὖν εἴρηται ὡς ἀπροσδιόριστον ἔχοντα τὴν ἐνέργειαν, (καθὰ δὴ καὶ τὰ γένη, φέρε τῷ ζῷον, δυνάμει μὲν καὶ ἀπροσδιόριστως, πάντα ἐμπεριέχει τὰ εἶδη, ἐνεργεῖα δὲ καὶ ὠρισμένως, οὐδὲν) οἶονεἰ ἄπλαστα καὶ ἀτύπωτα καὶ ἀμόρφωτα, πρὸς τὰ ἐν πλάσει καὶ τύπῳ μεμορφωμένα σύνθετα ἀντιδιαστελλόμενα καὶ δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ καθόλου. τὸ γὰρ διδάσκω σε, οὐκ ἔχει προσδιωρισμένην τὴν διδασκαλίαν, τί ποτε δηλονότι διδάσκω σε. γραμματικά τυχόν, ἢ ῥητορικά; ποιητικά, ἢ φιλοσοφικά; μηχανικά, ἢ ἄλλ' ἄττα; ὧν ἀπάντων δυνάμει μὲν, ἐμπεριεκτικόν ἐστι τὸ διδάσκω, ἐνεργεῖα δὲ οὐδενός. ταύτη τοι καὶ ἀπλοῦν ἐστιν, ὡς μὴ ἔκ τινος τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἰδικοῦ πράγματος, ἢ αἰτίου, ἢ συγκατηγορήματος συγχείμενον. διὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ καθόλου, ὡς δυνάμει πάντων ἐμπεριληπτικόν ὄν τῶν κατ' ἐνέργειαν ἰδικῶν πραγμάτων, ὡς εἴρηται, ἢ τῶν αἰτίων ἢ τῶν τρόπων. προσλαβὼν δὲ ἐνεργεῖα ἕν τι τῶν δυνάμει ἐμπεριεχομένων, καὶ τούτῳ προσδιορισθέν, τὸ τηνικαῦτα σύνθετον καὶ μερικόν γίγνεται τὸ τῆς συντάξεως εἶδος, συντι-

θέμενον ἔκ τε τῆς ἐνεργείας, εἴτ' οὖν διαθέσεως, καὶ τοῦ πράγματος, ἢ τοῦ αἰτίου, ἢ τρόπου. ὡσπερ καὶ τὸ ζῶον καθόλου ὄν καὶ ἀπλοῦν, οἷα γένος, προστεθείσης αὐτῷ συστατικῆς τινος τῶν δυνάμει ἐμπεριεχομένων εἰδῶν διαφορᾶς, φέρε τοῦ λογικοῦ, σύνθετον γίγνεται καὶ μερικόν. ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ μὲν τῶν καθόλου σύνταξις ἀπλῶς ἀκούει, ἡ δὲ τῶν μερικῶν, πῆ. αὐτὰ ταῦτα ῥητέον κατὰ τῶν κατ' εἰσπομπήν τε καὶ περιποίησιν, καὶ ἀπλῶς κατὰ τῶν τριῶν ἀπλῶν εἰδῶν. ἀντιστρέφει δὲ πρὸς ἄλληλα τό τε ἀπλοῦν καὶ τὸ καθόλου, εἶδος λέγω συντακτικόν. εἴ τι γὰρ ἀπλοῦν εἶδος, τοῦτο καὶ καθόλου. καὶ εἴ τι καθόλου, τοῦτο καὶ ἀπλοῦν. Ἰστέον δὲ ὡς τὴν τῶν προσωπικῶν ῥημάτων διαίρεσιν τριττὴν πεποίηκε, τὴν μὲν, γενικώτερον κατὰ σύνταξιν, κατὰ τὰς τρεῖς δηλ. πτώσεις, τὴν δὲ εἰδικώτερον κατὰ σημασίαν, καθ' οὓς ἐκτίθεται τόπους, τὴν δέ, διαθετικὴν, κατὰ τὰς συμβαινούσας δηλαδὴ διαθέσεις.

Ἡρῶτον μὲν, εἰς αἰτιατικὴν τῶν κατ' ἐκπομπὴν θεωρουμένων. οἶον, διδάσκω σε.

Τί ὅτι ἐν τῷ περὶ πτώσεων ἡ αἰτιατικὴ ἐσχάτην σχοῦσα χώραν, ὧδε προτέτακται; Ἡ ὅτι τῶν ῥημάτων τὰ κατ' ἐκπομπὴν προτέτακται τῶν κατ' εἰσπομπήν. καθ' ὅ,τι καὶ ἡ, ὡς εἴρηται, ἐνέργεια προτέρα τοῦ πάθους. ταῦτα δὲ αἰτιατικῆ συντάσσεται, ἐκείνων γενικῆ συντασσομένων, καὶ ἡ αἰτιατικὴ ἄρα προτακτέα τῆς γενικῆς.

Καὶ διδάσκω γραμματικά.

Τὸ διδάσκω γραμματικά, καὶ ὅλως τὰ ἐπιβατικά, σύνθετα ὄντα, ἐν τοῖς συγχειμένοις μᾶλλον, ἢ περ ἐν τοῖς ἀπλοῖς ἐστι τακτέα. προσκειμένου γὰρ αὐτοῖς τοῦ κατ' ἐνέργειαν πράγματος, πῆ συντέτακται, οὐ μὴν ἀπλῶς. οὐδὲ γὰρ ἐστι φάναι, ὡς τὰ ἐπιβατικά τῷ ἀπροσδιορίστῳ τοῦ πρὸς ὃ ἡ τῆς ἐνεργείας μετάβασις

προσώπου, ἀπλᾶ ἔστιν, ἐμπεριέχοντα δυνάμει ἅπαν πρόσωπον. ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπλῶν ἕκαστον προσδιώρισται μὲν τῷ πρὸς ὃ ἢ μετὰ βασίς προσώπων, οὐ μὴν ἤδη παρὰ τοῦτο καὶ σύνθετὰ ἔστι. τὸ γὰρ ἀπλῶς τε καὶ πῆ τῆς συντάξεως, οὐκ ἐν τοῖς προσώποις, ἐν δὲ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῷ κατ' αὐτὴν πράγματι, ἢ τινι αἰτίῳ, ἢ συγκατηγορήματι θεωρεῖται. ἔνθεντοι καὶ τῶν κατὰ περιποίησιν τὰ ἀπλᾶ, (οἷον δίδωμί σοι) τὴν μὲν αἰτιατικὴν καίτοι ἐκ γ', οὔσαν, ὡς δειχθήσεται, (ὃ τῶν ἀπλῶν ἔστιν) ὡς γε μὴν τὸ κατ' ἐνεργείαν πρᾶγμα προσορίζουσιν, (ὃ τῶν συνθέτων ἔστι) παρήτηται, τὴν δὲ δοτικὴν, καίτοι ἐκ δ', οὔσαν, ὡς καὶ τοῦτο δειχθήσεται, (ὃ τῶν συνθέτων ἔστιν) ὡς γε μὴν οὐχὶ τὸ κατ' ἐνεργείαν πρᾶγμα, τὸ δὲ πρόσωπον προσδιορίζουσιν προσελάβετο. ἀλλ' οὐδὲ ἐκ γ', οἰητέον εἶναι τῶν ἐπιβατικῶν τὰ πτωτικά. συνεννοουμένου γὰρ ἀορίστως τοῦ ἐκδεχομένου τὴν τοῦ ῥήματος μετάβασιν ἐκ γ', προσωπικοῦ πτωτικοῦ, ἐκ δ', ἂν εἶη τὰ τὸ κατ' ἐνεργείαν πρᾶγμα ὑπαγορεύοντα πτωτικά. εἴ γε κοινὰ τέ ἔστι καὶ ὁμοιώπρωτα καθ' ἑκατέρας τὰς διαθέσεις. ἔθεν δὴ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον σύνθετον μᾶλλον, ἢ ἀπλοῦν ἂν εἶη τό, διδάσκω γραμματικά».

Εἶχε λοιπὸν ἄδικον ὁ Κ. λέγων ὅτι ὑπῆρχε φόβος τὰ τοιαῦτα βιβλία ν' ἀναγκάσωσι τὸ ἔθνος «νὰ προτιμήσῃ τὴν παντελεῆ ἀπαιδευσίαν ἀπὸ παιδείαν, τῆς ὁποίας ὁ καρπὸς εἶναι μωρία;

Εἰ βούλει μὴ παῖδ' ἀνήτητον ἔχειν, Θεόδωρε,

ὡς οὗτοι πάντες, γράμματα μὴ μαθέτω» (Προδρ. σ. οδ')

καὶ ὅτι ἦτο χορτασμένος μέχρις ἀηδίας ἀπὸ ἐξηγήσεις, παραφράσεις καὶ σχόλια γραμματικῶν καὶ ἢ κατ' αὐτῶν πρόληψις αὐτοῦ ἦτο τσαύτη, ὥστε δὲν ἦνοιγε σχεδὸν κανένα, φοβούμενος μὴ χάσῃ τὸ πολυτελέστατον (ὡς ἔλεγεν ὁ Θεόφραστος) ἀνάλωμα, τὸν χρόνον;» (Ἐπ. Β', 15). Καὶ ἂν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοιούτων βιβλίων οἱ λόγιοι ἄνδρες ἔχανον μόνον τὸν χρόνον, οἱ ταλαίπωροι μαθηταὶ ἐκ τῆς μελέτης τούτων καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν ἐόντα νόον βεβαίως ἔχανον.

Ἐκ τοιούτων δὲ Γραμματικῶν διδασκόμενοι ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις οἱ παῖδες τὰ πολυθρύλητα καλὰ γραμματικὰ κατεδαπάνων μὲν πολλὰ ἔτη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλλην. γλώσσης, ὠφέλειαν δ' οὐδεμίαν ἐκ τῆς μελέτης ταύτης ἐκαρποῦντο, οἰήσεως δὲ καὶ τύφου μεστοὶ ἐξήρχοντο ἐκ τῶν σχολείων «γυμνοὶ ἀπὸ ἱστορίαν, γυμνοὶ ἀπὸ γενικῆς γραμματικῆς θεωρίαν, γυμνοὶ ἀπὸ ἀλλογενῶν γλωσσῶν εἰδήσιν, γυμνοὶ καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐπειδὴ τὴν ἔμαθον ὄχι ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν καὶ σύγκρισιν τῶν δοκίμων συγγραφέων, ἀλλ' ἀπὸ γραμματικὰς ἀθλείας καὶ ἀπὸ ἀνάγνωσιν σοφιστῶν τὸ περισσότερον τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καὶ κανόνων» (Ἐπ. Β', 114). Οἱ ἀναγνόντες τὰ συγγράμματα καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κοραῆ θὰ ἐνθυμῶνται βεβαίως μετὰ πόσης πικρίας καὶ ἀγανακτήσεως καταφέρεται κατὰ τῶν καλῶν γραμματικῶν καὶ πόσων κακῶν πρόξενα εἰς τὸ Γένος ταῦτα ἔκρινεν. Εἰς τὰ καλὰ γραμματικὰ ὀφείλεται ἡ κακὴ ἀγωγή ἡμῶν, λέγει ὁ Κοραῆς (Ἐπ. Α', 771) (1). Μόνα τὰ κατάρτα καλὰ γραμματικὰ προξενούσι ψευδομετριοφροσύνας (Β', 77). Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνδρέας «ἐκατήτησεν εἰς πενίαν ἴσως ἐξ αἰτίας τῶν καλῶν γραμματικῶν» (Β', 171). Δινίγματα εἰς τοὺς μαθητὰς ἔλεγον οἱ τῆς παλαιᾶς ζύμης διδάσκαλοι οἱ ἐπαγγελόμενοι τὰ καλὰ γραμματικὰ (Πλουτ. Πολιτ. σ. 20). Πολλῶν ἐκ τῶν παλαιότερων λογίων ἡ λογιότης ἐστηρίζετο εἰς τὰ ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἡμῶν ἀγροίκους ὀνομαζόμενα καλὰ γραμματικὰ (Αἰσ. Μύθ. σ. λε'). Εἰς τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν ἡ σύνταξις τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Πατριαρχείου ἦτο ἀλλόκοτον καὶ τερατώδες πρᾶγμα· «καὶ τί ἄλλο παρὰ τέρατα

(1) Λέγων ὁ Οὐίδιος (Β', Ἐπιστολ. θ'. 48) περὶ τῶν ὀνομασθέντων Ἀθηναίων γραμματικῶν, ἤγουν τῆς Γραμματικῆς τέχνης (ἐν τῇ γενικωτέρᾳ ἐκδοχῇ τῆς λέξεως), ὅτι αὕτη *Emollit mores, nec sinit esse feros*, ἤγουν «μαλακύνει τὰ ἦθη καὶ διώκει τὴν ἀγριότητα», φανερὸς ἐστὶν ἐννοῶν τὴν ἀληθῶς Καλὴν Γραμματικὴν, διότι «ἀπὸ τὴν ἕως τώρα παραδιδομένην εἰς τὰ σχολεῖα πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἕμειναν ἀμάλακτοι, τινὲς δὲ καὶ παντάπασιν ἐθιρωθῆσαν διὰ τὴν ὅτι ἔμαθον τάχα τίποτε ὑπερῆριον οἴησιν» (Συλλ. Πρωλ. σ. 406).

ἡδύνατο νὰ γεννήσῃ τῶν τότε Γραμματέων ἢ μὲ μόνον τῶν κα-
 λῶν γραμματικῶν τὸν ἄνεμον ἐγγαστρωμένη κεφαλῇ;» (Συλλ.
 Πρωλ. σ. 356). Οἱ ἀμαθεῖς κοιμίζουσι τὸ Γένος καὶ δεσμεύουσιν
 αὐτοῦ τοὺς πόδας μὲ τὰ καλὰ γραμματικά (αὐτ. 261). Μόνοι οἱ
 ἀγράμματοι ἀντιφιλόσοφοι διδάσκουν νὰ ἀρκώμεθα εἰς τὰ καλὰ
 γραμματικά (αὐτ. 321). Τσελεπῆς στολισμένος μὲ καλὰ γραμμα-
 τικά εἶναι ὄχι ἀπλοῦν, ἀλλὰ μυριαπλοῦν κακόν ('Επ. Δ', 717).
 Ὅστις ἀναγινώσκει τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς χωρὶς
 ἄλλην προπαρασκευὴν καὶ βοήθειαν παρὰ τὰ καλὰ τῶν ἀντιφιλο-
 σόφων γραμματικά, ἐκεῖνος νομίζει μέγα τὸ διάστημα μεταξύ
 ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλληνικῆς (Συλλ. Πρωλ. 329). Ἄν πολλοὶ
 δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὸ βᾶρος τοῦ ἐκδότου ἀρχαίων κειμέ-
 νων, «ἀνάθεμα τὰ καλὰ γραμματικά» ('Επ. Α', 781). Τὸ ἔργον
 τῆς ἐκδόσεως συγγραφέων, δύσκολον καθ' ἑαυτό, «γίνεται ἔτι δυ-
 σκολώτερον εἰς τοὺς ὅσοι παρὰ τὰ καλὰ τῶν κακομοίρων ἀντιφι-
 λολοσῶν γραμματικά ἄλλα μέσα νὰ τὸ κατορθώσωσι δὲν ἔχουν»
 (Συλλ. Πρωλ. 368). Οἱ ἀνέκδοτοι Γραμματικοί, ἐξηγηταί, σχο-
 λιασταὶ καὶ Λεξικογράφοι περιέχουσι κόπρον μὲν πολλήν, μαρ-
 γαρίτας δ' ὀλίγους, ἀλλὰ τούτους νὰ συναγάγῃ δύναται οὐχὶ ὁ
 ἐξεύρων μόνον τὰ καλὰ γραμματικά ('Επ. Α', 756). Περὶ ὕφους
 γλώσσης νὰ κρίνωσιν εἶναι ἀδύνατον ὅσοι ἀρκοῦνται εἰς τὰ καλὰ
 γραμματικά. «ἔταν ἐνθυμηθῶ, φίλε μου, (ἔγραφε πρὸς τὸν Ἄλ.
 Βασιλείου) τί λέγει ὁ Λογγῖνος περὶ τῆς δυσκολίας τῆς κρίσεως:
 ἢ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστὶ πείρας τελευταίων ἐπιγέννημα,
 καὶ βλέπω ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι πεῖραν ἄλλην δὲν ἔχουσι παρὰ
 καλὰ τῶν γραμματικά, νὰ κρίνωσι μὲ τῶσαύτην ἀφοβίαν καὶ θάρ-
 ρος τοσοῦτον περὶ πραγμάτων δυσκρίτων, δὲν ἐξεύρω τί νὰ συλ-
 λογισθῶ» ('Επ. Β', 736). Οἱ γεννάδαι ἄρχοντες τῆς Σμύρνης,
 ἐν ᾧ δεξιόθεν ἔχουσι τὰς Κυδωνίας, ἀριστερόθεν τὴν Χίον, με-
 ταξὺ τῶν δύο τούτων σαλπίγγων κάθηται κωφοὶ καὶ ἀπολιθω-
 μένοι ὡς στήλη ἀλὸς χαίροντες εἰς τὰ καλὰ τῶν γραμματικά.
 Que le bon Dieu les benisse!» ('Επ. Γ', 8). Τὰ καλὰ

γραμματικά μόλις είναι καλά να ἐξηγῶσι τὸ Ἵγρὸν διοδεύσας ὡσεὶ ξηρὸν (Ἐπ. Β', 217), οἱ ἀρχοῦμενοι δ' εἰς αὐτὰ «δὲν εἶναι οἱ ταλαίπωροι καλοὶ να γράψωσιν ὀλίγους στίχους χωρὶς να δεῖξωσιν ὅτι οὔτε Γραμματικὴν, οὔτε Λογικὴν, τί πρᾶγμα εἶναι, δὲν ἐγνώρισαν ποτέ» (Συλλ. Πρὸλ. σ. 322) καὶ διὰ τοῦτο «ὅσοι εὐχαριστοῦνται εἰς τὰ καλὰ γραμματικά εἶναι ἄξιοι τοῦ Εὐαγγελικοῦ μακαρισμοῦ: μακάριοι οἱ πτωχοὶ τοῦ πνεύματι» (Ἐπ. Β', 515).

Εὐκόλως λοιπὸν ἐκ τούτων κατανοεῖ πᾶς τις τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τοσοῦτον σφοδρῶς καθήπετο τῶν Γραμματικῶν ὁ Κοραῆς, καὶ τὸν σκοπὸν, εἰς ὃν ἀπέβλεπεν ὁ ἔλεγχος οὗτος (1). «Ἡ ἀγγελία ἐκδόσεως Ἑλληνικῶν συγγραφέων (ἔγραφε) μ' ἐφάνη ὅτι ἐζήτηει να δεῖξω ὅτι ὀλίγην ὠφέλειαν ἤθελαν προξενήσει εἰς τὸ γένος, ἂν δὲν παρεδίδοντο εὐμεθόδως. Ἐντεῦθεν ἐξεκυλίσθησαν εἰς τὰ ἄτοπα τῆς νῦν παραδόσεως, ἐντεῦθεν εἰς τὰς Γραμματικάς, ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἀναμόρφωσιν καὶ τῶν Γραμματικῶν καὶ τῆς παραδόσεως» (Ἐπ. Α', 619). Ἄν τινες ἐσκανδαλίσθησαν δι' ὅσα εἶπε κατὰ τῶν Γραμματικῶν, παρατηρεῖ ὁ Κ., ὡς συλλογισθῶσι τοῦτο, ὅτι «ὅστις ξύει μόνον τὰς πληγὰς διὰ να τὰς κακουργήσῃ, εἶναι δῆμιος: ὅστις τὰς καίει διὰ να τὰς θεραπεύσῃ

(1) Ὅτε ὁ Ἄλ. Βασιλείου ἀναγνούς τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἔγραφε πρὸς τὸν Κ. ὅτι ἐκίνησαν αὐτὸν εἰς δάκρυα τὰ προλεγόμενα, ἀλλὰ θὰ ἐπεθύμει τοῦ λοιποῦ να λαλῇ περὶ τῶν Γραμματικῶν μετριώτερον, ὁ Κ. ἀπήντησεν αὐτῷ. «Εὐχαριστῶ περὶ τῆς συμβουλῆς τοῦ να λαλῶ μετριώτερον περὶ τῶν ἀντιφιλοσόφων. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι, ἐν ὄσῳ ἡ κεφαλὴ μου εὐρίσκεται εἰς ἡσυχίαν, δὲν ἐμπορῶ να γράψω τίποτε. Πρέπει να πυρωθῇ πρῶτον καὶ να ἐξάψῃ καὶ τότε να ἀρχίσω καὶ να τελειώσω εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καὶ καταλαμβάνεις καλὰ ὅτι εἰς τοιαύτην κατάστασιν ψυχῆς φεύγουσι πολλάκις ἀπὸ τὸν κάλαμον, καὶ μὴ θέλοντος τοῦ κινούντος αὐτὸν, κάποιαι τραχύτητες. Καμμίαν φορὰν συλλογίζομαι καὶ τοῦτο (ἴσως ἐσφαλμένως) μήπως εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν τοῦ Γένους ὠφελοῦν περισσότερο τὰ πυρωμένα με τὰς ὀλίγας τῶν ἀμαρτίας παρὰ τὰ πολλὰ μετρημένα καὶ ψυχρά. Δὲν ἐμπορεῖς να λογιᾶσθαι πόσον κατέχει καὶ τυραννεῖ τὴν ψυχὴν μου ἡ μανιώδης αὐτῆς κενοδοξία, ἡ κεδόδοξος μανία, να μὴ φανῇ ὅτι οἱ ἀλλογενεῖς μᾶς ἔφεραν με τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας. Μὲ φαίνεται πρᾶγμα ἄξιον να σημειωθῇ με χρυσαὰ γράμματα εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀφ' ἐαυτῆς ἐσηκώθη ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς. Ἐκ ταύτης τῆς μανίας ἐξήγει ὅσα τραχέα εὐρίσκει εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ λόγου μου» (Ἐπιστ. Β', 178, πρὸλ. καὶ Α', 593).

τοῦτον ἄλλος νὰ κατηγορήσῃ δὲν τολμᾷ πλὴν ὅποιον ὀλίγον μέλει εἴτε ζῆ, εἴτε ἐθανατώθῃ ἢ Ἑλλάς. Εἰς τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα τοιαῦται Γραμματικαὶ ἦσαν ἀναπόφευκτοί· ἦτον ἀκόμη τότε ἀρχὴ ὠδίνων τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑθνους. Ὅθεν ἔκαμναν καὶ οἱ Γραικοὶ ὅτι ἔκαμαν ὄλα τὰ ἔθνη κατ' ἀρχὰς τοῦ φωτισμοῦ των, ἤγουν ἠσχολοῦντο εἰς πράγματα νηπιώδη. Ἐὰν οἱ τότε γράφαντες (ἀπὸ τοὺς ὁποίους προσωπικῶς δὲν ἐγνώρισα κἀνένα) ἔζων σήμερον, ἤθελον κάμει τὴν αὐτὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ κάμνω τώρα· ἐὰν ἐγὼ ἤμουν τότε εἰς κατάστασιν νὰ κάμω ὅ,τι ἔκαμον, ἤθελα ἴσως τὸ κάμει χειρότερον. . . Ἡθελεν εἶσθαι θαῦμα, ὄχι φυσικὸν φαινόμενον, ἂν οἱ τότε ἔκαμναν ὅσα κάμνουν οἱ νῦν ζῶντες ἢ ἂν οὗτοι κάμνωσιν ὅσα ἢ τύχῃ ἐφύλαξε διὰ τοὺς μεταγενεστέρους. Εἰς ὅλους πρέπει δόξα καὶ τιμὴ διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἢ δείχνουσι προθυμίαν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς πατρίδος των. Κανεὶς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταφρονηθῇ διὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα ν' ἀποφύγῃ δὲν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν του (Συλλ. Πρωλ. σ.165 σημ. καὶ σ. 534 κέξ.). Ἐξ ἀγαθῆς ὀρμώμενος προαιρέσεως ἐπίστευεν ὅτι οὐδένα θὰ ἐκίνουν εἰς ἀγανάκτησιν αἱ ὀρθαὶ παρατηρήσεις αὐτοῦ, εἰς τοὺς ἀληθῶς δὲ λογίους, ἤγουν τοὺς ἐλευθέρους προλήψεων, ἦτο πιθανὸν ὅτι ἤθελον ἀρέσει ('Ἐπ. Α', 593). Ἀφ' οὗ ἐλέγχει «αὐτὸν τὸν Πάππαν τῆς Γραμματικῆς, τὸν Θεόδωρον, ἄδικον εἶναι νὰ σκανδαλισθῇ εἰς τὰ λεγόμενα κανεὶς ἀπὸ τὰ παπαδόπωλα ἢ διακόνια τῆς Γραμματικῆς» ('Ἐπ. Β', 687). Δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ψέξῃ τοὺς θανόντας, ἀλλὰ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ζῶντας· «τὸ ἐτώσιον ἄχθος τῆς Γραμματικῆς τοῦ Νεοφύτου (ἔγραφε) δὲν τὸ ἐπῆρα δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι ἐνδεχόμενον εἶναι εἰς τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον σημειώσεις νὰ παρεμπέσῃ λόγος περὶ αὐτῆς ὄχι εἰς ψόγον τοῦ θανόντος, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν τῶν ζώντων» ('Ἐπ. Α', 376). Οὐδένα οὐδέποτε ἀδικήσας ἤκιστα ν' ἀδικήσῃ διενεόθη τοὺς φιλοπάτριδας ἐκείνους ἄνδρας, ὧν τὸ πταῖσμα εἰς τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους χρόνους μᾶλλον ν' ἀποδοθῇ δικαίως προσῆκεν

«Μακρὰν ἀπ' ἐμέ ἡ ἀδικία! Ἐξεύρω ὅτι τὰ γραμματικὰ ταῦτα, ὅσον μωρὰ καὶ ἂν ἦσαν, ἐμπόδισαν ὅμως τὴν παντελεῖ τῶν Ἑλλήνων ἀπονέκρωσιν· καὶ ἀπὸ τοὺς παραδότας αὐτῶν τοὺς μὲν ἀποθανόντας μακαρίζω καὶ τοῦ γένους εὐεργέτας κηρύσσω, ἀπὸ δὲ τοὺς ζῶντας μόνους ἐκείνους ἐπαίνου καὶ εὐχαριστίας ἀξίους κρίνω, ὅσοι μὲ τὴν πρόθυμον ἀποδοχὴν τῶν μεθοδικῶν νέων μαθημάτων ἔδωκαν ἀπόδειξιν ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐπαράδειξαν τὰ ἀμέθοδα, ἐπειδὴ δὲν εἶχον καλῆτερα, ὅτι δι' ἀγάπην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἐπρονόησαν νὰ μὴ σβεσθῆ τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν λυχνάριον ἕως νὰ λάμψωσι φωτεινότεραι λαμπάδες» (Συλλ. Πρωλ. σ. 514 σημ. 3).

Εἰ καὶ ἐλάλησε δὲ διεξοδικώτατα περὶ Γραμματικῆς, φρονεῖ ὅτι δὲν εἶπε περὶ αὐτῆς ἡ μέρος τι μικρόν, ἀλλ' ἐλπίζει ὅτι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα «θέλουσιν δώσειν νύξιν εἰς κανένα φιλόσοφον διδάσκαλον νὰ καθάρισσιν, ὡς ἄλλος Πρακτικῆς, τὴν μέθοδον τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὸν κόπον, τῆς ὑποίας ἡ δυσωδία μακρύνει ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐκείνους μάλιστα τοὺς νέους, ὅσοι, εὐφυέστεροι παρὰ τοὺς ἄλλους, ἠδύναντο καὶ περισσοτέραν ὠφέλειαν καὶ τιμὴν νὰ προξενήσωσιν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα» (Συλλ. Πρωλ. σ. 176). Ἄλλ' ἵνα τις γίνῃ ἀρχηγὸς τοιοῦτου ἐπωφελεστάτου ἔργου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀνάγκη νὰ εἶναι πεπεισμένος ὅτι «μόνη ἢ Γραμματικὴ δὲν ἤρκεσεν ἕως τῶρα νὰ μᾶς δώσῃ εἰς τὰ πρόσω, διότι ἔλειπεν ἀπ' αὐτὴν τῆς φιλοσοφίας ἢ χειραγωγία, ὅτι οὔτε εὐρίσκονται οὔτε εὐρέθησάν ποτε εἰς κανὲν ἔθνος ἢ μέρος κόσμου καλὰ γραμματικὰ χωρὶς καλὰ φιλοσοφικά, ὅτι οὐδ' αὐτὴ τοῦ Θεοῦ ἢ παντοδυναμία ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ καλὰ γραμματικὰ χωρὶς καλὰ φιλοσοφικά» (αὐτ. σ. 193, 254, 325). Ὁ δὲ διὰ φιλοσοφίας τὰ τῆς Γραμματικῆς ἐρευνῶν εἶναι διάκηνος λεξιθήρας καὶ δικαίως δύναται νὰ καλῆται Γραμματιστὴς μᾶλλον ἢ Γραμματικός (Ἡλιοδ. Αἰθ. Β', 69). Ἐὰν δ' ἀπορήσῃ τις διατί περὶ τῆς γραμματικῆς λαλῶν μετεχειρίσθη τόσον συχνὰ τῆς φιλοσοφίας τὸ ὄνομα, ἄς μάθῃ ὅτι ὁ Κ. «εἶναι ἀδιστάκτως πληροφορημένος ὅτι

οὐτ' ἐπιστήμη οὔτε τέχνη οὐδεμία δύναται ἢ νὰ παραδοθῆ με εὐκολίαν ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς Φιλοσοφίας» (Συλλ. Προλ. 178). Καὶ εἰκότως ἡ *Γραμματικὴ*, καταγινομένη εἰς τὰ προφορικὰ καὶ τὰ γραπτὰ σημεῖα τῶν ἐνοιῶν, εἶναι ἀδιαίρετος τῆς *Λογικῆς*. «Αἱ ἰδέαι, εἴτε καλαί, εἴτε κακαί, εἶναι ἢ βάσις ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ὕλη τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου· ὁποῖος εἶναι αὐτός, τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ὁ προφορικός· καὶ οὗτος πάλιν, ἀντενεργῶν εἰς ἐκεῖνον, τὸν κάμνει εὐμορφώτερον ἢ ἀσχημότερον, πτωχότερον ἢ πλουσιώτερον. Ὁ κακὰ συλλογιζόμενος κακὰ λαλεῖ, καὶ ὁ κακὰ λαλῶν ἐμποδίζει τὸν νοῦν ν' ἀνακαλύψῃ τὰς πηγὰς τῆς πλάνης καὶ τοῦ διαστρέφει ὅλον ἐν τὴν δύναμιν τοῦ συλλογιζέσθαι ἢ καὶ παντάπασι τὴν καταργεῖ» (αὐτ. σ. 492). Τοσοῦτον δὲ σφιγκτὴ εἶναι ἡ ἔνωσις τῆς γλώσσης μετὰ τῶν ἐνοιῶν, ὥστε καταντᾷ φανερὰ λογομαχία ἢ γεννηθεῖσα φιλονικία μεταξὺ τῶν ἐρευνῶντων τὰς λέξεις καὶ τῶν καταφρονούντων τὴν τοιαύτην ἔρευναν μὲ πρόφασιν ὅτι πρέπει νὰ καταγινώμεθα εἰς ἰδέας πραγμάτων. Καὶ τῶν πρώτων ὁ σκοπὸς βέβαια εἶναι νὰ φθάσωσι διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν λέξεων εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πραγμάτων καὶ οἱ δεύτεροι, ἐπαινοῦντες τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀσχολίαν, δὲν ἀποβάλλουσι τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων· τοῦτο μόνον νοοῦσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μένωμεν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ νὰ προχωρῶμεν εἰς τὰ δι' αὐτῶν σημαίνόμενα. Τὸ φράζω καὶ φράζομαι εἶναι τόσον ἀχώριστα, ὥστε κἀνεὶς νὰ διορθώσῃ ἢ νὰ διαστρέψῃ τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δύο χωρὶς διόρθωσιν ἢ διαστροφήν τοῦ ἄλλου δὲν δύναται. Καὶ ἂν ἔγῃ γῶραν καμμία διάκρισις, τῆς τάξεως ἀναμφιβόλως τὰ πρωτεῖα πρέπει νὰ δοθῶσιν εἰς τὰς λέξεις, ὅχι μόνον διότι πρὶν συλλάβῃ τις ἰδέας πραγμάτων, πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτον πῶς ὀνομάζονται τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ λέξεις γινόμεναι κοινὰ εἰς τὸ Ἔθνος ἀξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν προσεχόντων εἰς τὰ πράγματα» (αὐτ. σ. 434). Δικαίως λοιπὸν ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος ὅτι ἡ παιδεία τῶν

ἀνθρώπων πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπ' αὐτὴν τῶν λέξεων τὴν ἔρευναν, «*Ἀρχὴ παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις*».

Ὁ τοιαύτας λοιπὸν περὶ γλώσσης ἀρχὰς πρεσβεύων καὶ βουλό-
μενος νὰ συντάξῃ Γραμματικὴν ἀληθῶς χρήσιμον εἰς τὴν σπουδὴν
τῆς γλώσσης ῥαδίως κατανοεῖ ὅτι ἡ Γραμματικὴ «ἄλλο δὲν εἶναι
εἰμὴ συλλογὴ τῶν κανόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους γράφει ἢ λαλεῖ,
εἰς περίοδον χρόνου τινὰ διωρισμένην, τὸ πλεόν πεπαιδευμένον
μέρος τοῦ "Ἔθνους» (Συλλ. Προλ. 67). Διότι ἀντιθέτως πρὸς
τοὺς κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους ἀναφανέντας παρ' ἡμῶν
σοφοὺς γλωσσολόγους, καθ' οὓς τὸν τύπον τῆς γλώσσης τοῦ
ἔθνους θὰ ὀρίσωσιν οἱ λεμβουχοὶ τοῦ Πειραιῶς καὶ οἱ ποιμένες
τῆς Πίνδου, ὁ Κοραῆς ἐδόξαζεν ὅτι «οἱ λόγιοι ἄνδρες τοῦ
"Ἔθνους εἶναι φυσικὰ οἱ νομοθέται τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν λαλεῖ
τὸ ἔθνος» (αὐτ. σ. 52). (1) Συλλέγοντες λοιπὸν ἐκ τῶν δοκίμων
συγγραφέων «ὅσας τὰς χρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκεῖνοι ὡς ἐπὶ
τὸ πλεῖστον συμφωνοῦν, τὰς ἀνάγουσιν εἰς τόσα κεφάλαια, ὅσα
εἶναι τὰ μέρη τοῦ λόγου, ἐκθέτουσι τοὺς κανόνας τῆς πρὸς ἄλ-
ληλα τούτων ὀρθῆς συντάξεως καὶ κάμνουσιν οὕτω τὴν λεγο-
μένην Γραμματικὴν» (αὐτ. σ. 68).

Ἄλλ' ἀφ' οὗ κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους τοῦ Γένους και-
ροὺς ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ κατανοήσωσι τὰς σοφὰς ταύτας ὑποθήκας
καὶ δεξιῶς αὐτὰς ἐφαρμόσωσι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν,
«ὅλον δὲ τὸ ἔθνος ἦτο ἀπαιδευτον, παρεκτός ὀλίγων στολισμένων
μὲ ψευδοπαιδείαν μᾶλλον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν» (Συλλ.
Προλ. η'), τί ἔδει γενέσθαι πρὸς ταχεῖαν θεραπείαν τοῦ κακοῦ;
Νὰ μεταφρασθῇ ἐξ εὐρωπαϊκῆς τινος γλώσσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν
ἢ πασῶν ἀρίστη Γραμματικὴ διενόθη ὁ Κ. Διότι οἱ λαοὶ οἱ εὐ-
τυχῆσαντες ἐν αὐτονόμῳ πολιτεία μακρὸν βίον νὰ ζῶσι, τὰ ἀγαθὰ

(1) Τοῦτο παρατήρησε μὲν καὶ ὁ Θεόδωρος εἰπὼν ὅτι «τὸ δὲ ὀρθὸν ἐν τοῖς παρὰ
τοῖς ἐνδοξοτέροις τῶν λογίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγόμενος· ἐκ τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων
ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ μέθοδος» (βιβλ. δ'), οὔτε δ' ὅμως οὗτος οὔτε οἱ ἄλλοι ὁμότε-
νοι ἐν τῇ πράξει ἐφήρμωσαν, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω.

τοῦ πολιτισμοῦ καρπούμενοι, εὐλογον ἦτο νὰ ἔχωσι καὶ διδακτικά βιβλία δόκιμα, ὧν ἡ μετάφρασις ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τὸ Γένος. Εὐκόλον ἄρα εἶναι νὰ κατανοήσῃ τις ἡλίκη χαρὰ ἐπλήρωσε τὴν ψυχὴν τοῦ φιλογενεστάτου ἀνδρὸς ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἔκδοσις δύο ἐξαιρέτων Γραμματικῶν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Ματθίου καὶ τοῦ Βουτμάνου. Οἷαν χαρὰν αἰσθάνεται ὁ ναυαγός, ὅστις ἐν ἐξηγριωμένῃ θαλάσῃ μετὰ πολύωρον κατὰ τῶν κυμάτων πάλιν κολυμβῶν κατορθοῖ τέλος νὰ προσπελάσῃ εἰς τὴν γέρσον καὶ πάσαις δυνάμεσι κατευθύνεται πρὸς αὐτὴν διώκων τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, τοιαύτην καὶ ἡ μεγαλόφρων ψυχὴ τοῦ Κ. ἀγαλλίαισιν ἐδοκίμασεν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν Γραμματικῶν τούτων. Εὐθύς ἔγραψε πρὸς τὸν Κούμαν ἱκετεύων αὐτὸν νὰ μεταφράσῃ τὴν ἑτέραν τούτων καὶ πρὸς τὸν Ἄλ. Βασιλείου νὰ πειραθῇ καὶ οὗτος νὰ πείσῃ τὸν Κούμαν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταφράσεως. « Ἴσως ἀγνοεῖς, ἔγραφε τῷ 1810 πρὸς τὸν Βασιλείου, ὅτι εἶναι γραμματικὴ ἐξαιρετος Ἑλληνικὴ γραμμμένη εἰς τὸ Γερμανικὸν ὑπὸ τοῦ Mathia. Ἀπόκτησέ την τὸ γρηγορώτερον καὶ εὔρε κανένα νέον Γραικὸν νὰ τὴν μεταφράσῃ μυστικῶς καὶ γρήγορα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν καὶ ὄχι τὴν (παλαιάν) Ἑλληνικὴν. . . Τόσον εἶναι, φίλε μου, καλὴ, ὥστε μόλις ἔχει νὰ φανῇ εἰς τὴν γλῶσσάν μας καὶ θέλουν πεμφθῇ εἰς τοὺς κόρακας ὅλοι αἱ γραμματικαί. Βάλε το λοιπὸν εἰς ἔργον γρηγορώτερα. Ἔχομεν τὸν Κούμαν εἰς τὴν Σμύρνην, τὸν Σελεπῆν εἰς τὴν Χίον, τὸν χαριτωμένον νέον Θεόφιλον εἰς τὰς Κυθωνίας. Ἀφ' οὗ τὴν εἰσάξωμεν εἰς τὰς τρεῖς ταύτας πόλεις, τὰ ὄντως καλὰ γραμματικὰ ἐμβαίνουσιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα » (Ἐπ. Β', 83). Μετὰ 24 δ' ἡμέρας πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστέλλων ἔγραφε. « Σ' ἔγραφα προλαβόντως περὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Mathiae. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὕτη εἶναι διεξοδικωτάτη, ἐσυλλογίσθη μετὰ ταῦτα ν' ἀποκτήσῃς τὸ γρηγορώτερον τὴν τοῦ Βουτμάνου. . ., ἥτις εἶναι πολλὰ συντομωτέρα. Εὐκόλον εἶναι νὰ κάμῃς νὰ τὴν μεταφράσῃ τις εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Μὴ τὸ ἀμελήσῃς,

Ἄλέξανδρε, καὶ βάλε με σύντροφον, ἂν θέλης, καὶ εἰς τὴν δαπάνην τοῦ τύπου». Μαθῶν δ' εἶτα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου ὅτι ὁ Κούμας ἐφαίνετο συγκατανεύων εἰς τὴν μετάφρασιν ἔγραφεν αὐτῷ. «Χαίρω μάλιστα ὅτι ὁ Κ. ἔκρινεν ἄξιον φροντίδος πρᾶγμα τὴν γραμματικὴν. . . Ἀπὸ τοῦ Κούμα τὴν φρόνησιν ἐλπίζω μεγάλα καλά. Πολλὴν χαρὰν μ' ἐπροξένησες μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μεταφράσεως τῆς Γραμματικῆς. *Courage!*» (Ἐπ. Β' 98, 106, 178). Πᾶσα ἄλλη ἀσχολία ὄφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν μετάφρασιν κατὰ τὸν Κ. «Ἄς ἀναβάλλῃ κατὰ τὸ παρὸν ὁ Κούμας τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀγάθωνος καὶ ἄς δοθῇ ὅλος εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Βυτμάνου» (αὐτ. 104). Καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐπιστέλλων πρὸς τὸν αὐτὸν παρεκάλει νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κούμαν προσκαλούμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν «νὰ μὲνῃ εἰς τὸν τόπον του ἀμετακίνητος καὶ νὰ ταχύνη τὸ γρηγορώτερον τὴν μετάφρασιν τῆς Γραμματικῆς» (αὐτ. 180). Οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς μεταφράσεως τοσαύτην φροντίδα εἶχεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηλλαγμένη ἤθελε νὰ εἶναι τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων, ὧν ἔβρισθον αἱ ἄλλαι Γραμματικά. «Τὴν Γραμματικὴν διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ! γρήγορα. Καὶ πρόσεχε (νὰ ζῆς) αὐτοῦ ν' ἀποφύγῃς ὅσον εἶναι δυνατὸν τὰ τυπογραφικὰ σφάλματα» (αὐτ. 193). Ὅτε δ' ὁ Βασιλεῖος ἐγνώρισεν αὐτῷ ὅτι ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ τὰ χειρόγραφα τῆς μεταφράσεως, ἔξαλλος ἐκ χαρῆς ἀπήντα αὐτῷ. «Ὡ πόσῃν χαρὰν μ' ἐπροξένησες λέγων ὅτι ἔλαβες τὸ τρίτον τῆς Γραμματικῆς τοῦ Β. Ὑγίαινε. Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ σε εἶπω περισσότερα. Καὶ ταῦτα τὰ ὀλίγα ἢ χαρὰ τῆς Γραμματικῆς τὰ ἔγραψεν» (αὐτ. 213 πρβ. καὶ 228).

Ὁ ὑποκάριδος τοῦ Κ. πόθος ἐπληρώθη τῷ 1812. Τότε ἐτυπώθη ἐν Βιέννῃ «Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ τῆς γερμανιστῆ γεγραμμένης Φ. Βουτμάννου μεταφρασθεῖσα καὶ μεταρρυθμισθεῖσα ὑπὸ Στ. Οἰκονόμου, ἱατροῦ, εἰς χρῆσιν τοῦ κατὰ τὴν Σμύρνην φιλολογικοῦ Γυμνασίου». Ὁ Κοραῆς, εἰ καὶ τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ Κούμα προσεδόκα τὴν μετάφρασιν καὶ

τουτον « ὄρκιζε δι' ἐπιστολῶν του νὰ μεταφράσῃ τὴν τοῦ Βουτμάνου » (Κούμα Γραμμ. Προλ.), ἐπειδὴ ὁ Κούμας εἶχε τότε « μέγα βᾶρος ἀσχολιῶν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του ὤμους καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιθέσῃ καὶ Γραμματικῆς μετάφρασιν » (αὐτ), ἔγραψε πρὸς τὸν ἀείμνηστον Κ. Οἰκονόμον ἰκετεύων αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος ἦτο τότε σφόδρα ἀπησχολημένος εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, ὁ κληῖρος ἔπεσεν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον, ὅστις « καὶ ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἐν Βιέννῃ διατρίβων πολλὰ ἐπαινουμένην ἤκουσε τὴν τοῦ Βουτμάνου Γραμματικὴν καὶ εἰς ὅλας του τὰς ἀσχολίας ἐκμελετήσας αὐτὴν τὴν ἔκριεν ἀρμοδίαν νὰ κοινοποιηθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας, διότι περιέχει φιλοσοφικὴν μᾶλλον ἀνάπτυξιν τῆς ἀμιμῆτου τῶν ἡμετέρων προγόνων γλώσσης παρὰ ἐπιπόλαιόν τινα κανόνων ἔχθεσιν, ὅποιαν ἔχουσι, κακῆ τύχῃ, αἱ πολλαὶ ἡμῶν Γραμματικάι· ἔκ τινος δὲ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐπιστολῆς τοῦ περικλεσεστάτου Κοραῆ, ἰδὼν καὶ τὸν δαιμόνιον τοῦτον ἄνδρα τὴν αὐτὴν περὶ τῆς Γραμματικῆς ταύτης ἔχοντα γνώμην, καὶ τοῦ συγγράμματος ἔκτοτε κατέμαθεν ἐντελέστατα τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸ νὰ τὴν μεταφράσῃ τέλος κατεπέισθη » (σ. ζ'-ζ'). Κατόπιν δὲ καὶ ὁ Βάμβας καὶ βραδύτερον καὶ ὁ Κούμας, ἀμψότεροι θαυμάσται τοῦ Κοραῆ καὶ ἔμπρονας θιασῶται καὶ ὑπαδοῖ τῶν φιλολογικῶν καὶ παιδευτικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν ἔγραψαν Γραμματικὰς, ἐν αἷς ἐφιλοτιμήθησαν ν' ἀκολουθήσωσι ταῖς σοφαῖς αὐτοῦ συμβουλαῖς (1). Ἐγραψαν τὰ βιβλία αὐτῶν ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ, περιώ-

(1) Ὁ ἀείμνητος Δούκας καὶ ἐν ἄλλοις διαφωνῶν πρὸς τὸν Κ. καὶ ἐν τῇ συντάξει τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ, τῆς « Τερψιθέας » (ἢ κατὰ τὸν Κοραῆν Ἀλγηουθέας), ἐν πολλοῖς μὲν διεφώνησε καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς β' ἐκδόσεως ἐπαινέσας τινὰς τῶν παρατηρήσεων τοῦ Κ. τὰς πλείστας ἀπεδοκίμασε καὶ οὕτως ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλληνικῇ ἔγραψε τὴν Γραμματικὴν αὐτοῦ καὶ ἐξηκολούθησε καὶ οὗτος διαίρων εἰς μεταβατικὰ καὶ διαβατικὰ καὶ ἐπιβατικὰ τὰ ῥήματα καὶ δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν κατ' ἐκπομπὴν καὶ τῶν κατ' εἰσομπὴν καὶ τῶν συγκεκριμένων ἐκ πρώτου, ἐκ δευτέρου, ἐκ τρίτου, ἐκ τετάρτου, περιώρισεν ὅμως εἰς 5 τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιρρημάτων (εἰ καὶ ἐπέμεινε εἰς τὴν ἐπιρρηματικὴν φύσιν τῶν ῥηματικῶν εἰς τέος) καὶ καθόλου εἶπεν συνέγραψε βιβλίον ἀνεκτὸν καὶ πολλῶν τῶν προγενεστέρων βέλτιον. Τὰς παρατηρήσεις τοῦ Δούκα δριμύτατα

ρισαν τὸν ὄγκον αὐτῶν εἰς τὸ προσῆκον, ἔθηκαν τάξιν καὶ μέθοδον εἰς τοὺς κανόνας, ἔλαβον τὰ παραδείγματα ἐκ τῶν δοκίμων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγγραφέων καὶ οὕτω παρέδωκαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλληνοπαίδων βιβλία ἀληθῶς ὠφέλιμα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Αἱ Γραμματικαὶ τούτων παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς πρὸ τοῦ Κοραῆ ἐκδοθείσας εἶναι ὡς ἡ σεμνὴ καὶ ἀπέριττος περιβολὴ σώφρονος γυναικὸς πρὸς τὸν περιέργον καὶ κεκαλλωπισμένον ἰματισμὸν κούρου γυναιόυ.

Τοιαῦτα τὰ περὶ τῆς Γραμματικῆς φρονήματα τοῦ Κοραῆ καὶ τηλικούτοι οἱ καλλίνικοι αὐτοῦ ἄθλοι εἰς βελτίωσιν τῆς μεθόδου τῶν γραμματικῶν ἐγχειριδίων. Κηρύξας τὴν Γραμματικὴν ἀδιαίρετον τῆς Λογικῆς καὶ ἔμφραγμα κατὰ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς βαρβαρότητος, καταδείξας διὰ πολλῶν τὸ ἐξ ἀμεθόδων καὶ ἀδοκίμων Γραμματικῶν προσγινόμενον κακὸν εἰς τὴν τελεσφόρον σπουδὴν τῶν Ἑλλ. γραμμάτων, πλεῖστα καὶ κάλλιστα πρὸς συγγραφὴν δοκίμου Γραμματικῆς συμβουλευσας, «ἐπυρόλησε μὲν τὰς ἀχρήστους Γραμματικὰς», ὡς ὀρθῶς εἶπεν ὁ Δούκας, κατώρθωσε δὲ νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἡ τοῦ Βουτμάννου, ἔγραψε δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὑπομνήματα κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς ἀρχαῖον Γραμματικόν, Ἐπολλώνιον τὸν Δύσκολον, καὶ συνέγραψε καὶ Γραμματικὴν τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης⁽¹⁾. Ἄν δ' εἶναι εὐλογον οἱ τοιαῦτα λέγοντες καὶ πράττοντες νὰ θεωρῶνται πολέμιοι τῆς Γραμματικῆς, τίνες τότε ὑπολείπονται φίλοι αὐτῆς; Βεβαίως ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς φιλολογικαῖς καὶ γλωσσικαῖς αὐτοῦ ἐρευναῖς ἠστόχησεν ἐν τισι τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἐδίδαξε διδάγματα γλωσσικά, ἅτινα σήμερον διὰ τὴν πρόδοον

ἤλεγξε τῷ 1809 ὁ Ἄλ. Βασιλείου ἐκδοὺς ἐν Βιέννῃ μικρὸν φυλλάδιον, τὰς «Ἐπιστολάς αὐτοσχεδίους», ἐν αἷς ἐπειράθη «νὰ ζωγραφίσῃ μὲ ἀληθείας χρώματα τὴν παιδείαν τοῦ Δούκα, διὰ νὰ γνωρίσωσιν ὅπως οὖν καὶ αἱ ἀπλούστεραι ψυχαὶ ποῖος εἶναι ὁ ὑδριστὴς Δούκας καὶ ποῖος ὁ ὑβριζόμενος Κοραῆς. . . ὅστις κατέτριψε τὴν ζωὴν του συνάγων ὡς μέλισσα καὶ μεταδίδων ὡς πατήρ ὅσα νομίζει καλὰ καὶ συμφέροντα» (αὐτ. σ. 4—5).

(1). Τὰ εἰς τὸν Ἐπολλώνιον ὑπομνήματα καὶ ἡ Γραμματικὴ ἐξεδόθησαν τῷ 1888 ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν μετὰ θάνατον αὐτοῦ εὐρεθέντων.

τῆς ἐπιστήμης δὲν τυγχάνουσιν ἀποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἐμβριθῶν φιλολόγων. Ἄλλ' εἶναι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὰ ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ γλωσσικῇ κατορθώματα αὐτοῦ, ὥστε δικαίως ὑπολαμβάνεται ὡς ὁ εἰσηγητὴς τῆς ὑγιοῦς παρ' ἡμῖν φιλολογικῆς ἐρεῦνης καὶ γλωσσικῆς διδασκαλίας. Ἀπὸ τοῦ Κοραῆ ἄρχεται παρ' ἡμῖν ἡ εὐμέθοδος καὶ τελεσφόρος καλλιέργια καὶ διδασκαλία τῶν Ἑλλ. γραμμάτων, ὁ Κοραῆς ἀριστοτεχνικῶς ἐχάραξε τὴν ὁδόν, ἦν πάντες ἔκτοτε οἱ παρ' ἡμῖν γνησίως φιλολογοῦντες καὶ γλωσσολογοῦντες βαδίζουσιν. Ὁ Κούμας, ὁ Βάμβας, ὁ Ἀσώπιος, ὁ Οἰκονομίδης, ὁ Μαυροφρύδης καὶ οἱ ἄλλοι ἀοιδίμοι ἐκεῖνοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι ἐν ταῖς φιλολογικαῖς καὶ γλωσσικαῖς αὐτῶν ἐρευναῖς ἐπορεύθησαν ἢ ὁ Κοραῆς ἐχάραξεν ὁδόν τὸ ἐθνωφελές αὐτοῦ ἔργον συμπληροῦντες καὶ προάγοντες, τὴν δὲ ὁδόν ταύτην λεωφόρον εὐρέϊαν ἀπειργάσατο ὁ ἀνὴρ, οὗ τὴν τεσσαρακοστὴν ἐπέτειον τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ Ἑθνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἐνθουσιῶντες οἱ μαθηταὶ καὶ θαυμασταὶ κατ' αὐτὰς ἐορτάζομεν. Διὰ μακρᾶς καὶ συντόνου σπουδῆς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα θαυμασίαν ἐμπειρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου ὁ Κόντος κτησάμενος, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐν βιβλίοις καὶ λίθοις γεγραμμένα ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῆς σήμερον ἐν ἐκπληκτικῇ διαυγαίᾳ νοῦ καὶ κρίσεως μελετήσας καὶ ἐπιστάμενος, δαιμονίως διευκρινήσας τὰς περιόδους τοῦ μακραίωνος βίου τῆς γλώσσης καὶ οὕτως ἀκριβῶς ἀριστα τίνα τοῖς ποιηταῖς μόνοις εὐχρηπτα καὶ τίνα τοῖς πεζογράφοις οἰκεῖα καὶ δόκιμα, τίνα τὰ μεταγενέστερα καὶ τίνα τὰ βυζαντιακὰ καὶ νεώτερα, τίνα τὰ κατὰ τὴν φύσιν τῆς γλώσσης ἐσχηματισμένα καὶ ὀρθῶς ἔχοντα καὶ τίνα τὰ παρακεκομμένα καὶ κίβδηλα, συνεβάλετο ὅσα ὀλίγοι τῶν Ἑλληνιστῶν τῶν νεωτέρων χρόνων εἰς ἀκριβεστέραν τοῦ Ἑλληνισμοῦ γνῶσιν δι' ὧν ἐποιήσατο εὐστοχωτάτων διορθώσεων ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Φραντζῆ ἀρχαίοις κειμένοις καὶ τῶν ἐμβριθεστάτων αὐτοῦ φιλολογικῶν καὶ γραμματικῶν παρατηρήσεων. Ἐπὶ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα καὶ διδάσκων

καὶ συγγράφων ὁ Κόντος ἐκήρυξε μὲν καὶ οὗτος καὶ διὰ μυρίων παραδειγμάτων ἐκύρωσε τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι εἰς εὐδόκιμον ἄσκησιν τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς τῶν ἀρχαίων κειμένων ἀναγκαιοτάτη καὶ λυσιτελεστοτάτη εἶναι ἡ τελεία τῆς γραμματικῆς γνώσις, ἀπέδειξε δὲ τί ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐπιστήμης δύναται νὰ ἀθλοφορήσῃ ὑπὸ γνησίου καὶ ἀκραιφνοῦς πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἔρωτος κινουμένη. Ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Κόντος εἶναι οἱ ἀειλαμπεῖς Διόσκοροι τοῦ φιλολογικοῦ ἡμῶν στερεώματος, οἵτινες δι' ὑπερλάμπρων ἀκτίνων φωταγωγοῦσι τοὺς μύστας τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης εἰς τοὺς περικαλλεῖς θησαυροὺς τῆς τῶν προγόνων σοφίας. Εἶθε ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν νὰ παρατείνῃ ὁ Ἰψιστος τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον σου, σοφώτατε ἄνερ, ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ εὐκλείᾳ τῆς φίλης πατρίδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Μαρτίου 1909.

ΕΜΜ. Γ. ΠΑΝΤΕΛΛΑΚΙΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

26.6.09

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΙ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ